

„a seb helye még vakítóan izzik”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XXIII. ÉVFOLYAM 2012. 5. (595.) SZÁM — MÁRCIUS 10.

ára 2 lej

Muhi Sándor grafikái az 1., 5., 12. és 14. oldalon

- Fried Istvánnal beszélget Xantus Boróka
- Bengt Pohjanen versei
- Sigmond István: Molekulák 23.
- Szócs István jegyzetei
- Bakk Ágnes írása a 43. Magyar Filmszemléről
- A NAGY KILOMETRIK

KARÁCSONYI ZSOLT

Március

*Ezen a képen még száraz március van,
és szárazság van benn, a húsban,
és szárazon ég minden
újra el.*

*Egyetlen felhő sincs az égen,
egyetlen száraz csillagképben
lángol a perc, a jós,
a jel.*

*Aki nézi, eljut a közepéig,
a seb helye még vakítóan izzik,
de senkinek se kell már
az a hely.*

*Ha követed a távlat futópontját,
majd veled járatja futóbolondját,
és te lehetsz a pusztuló
király.*

*Királynódnak megkegyelmez a nép,
míg akasztanak, ő, az újrászép,
kézlegyintéssel jelzi
az irányt*

*és napról napra növekszik hatalma,
míg zászlót bont a férgek forradalma –
uralkodik áttetsző
testeden.*

*A kép előtt az eső eleredt,
mindentől óvó esernyőd sincs veled,
vagy belépsz vagy idekinn bőrig
ázol.*

*És elvegyül a rúttal, ami szép,
és elragad a márciusi gép,
és mindenképp kirángat
a világból.*

**OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!**

Kedves Olvasóink! Kérjük, támogassák adójuk 2%-val a **HELIKON** folyóiratot.
ASOCIAȚIA CULTURALĂ HELIKON COD FISCAL: 5561950
CONT BANCAR: RO43RNCB0106026589510001 BANCA: BCR CLUJ
Köszönjük!

Beszélgetés Fried István Herder-díjas irodalomtudóssal „A mi lehetőségünk a szó”

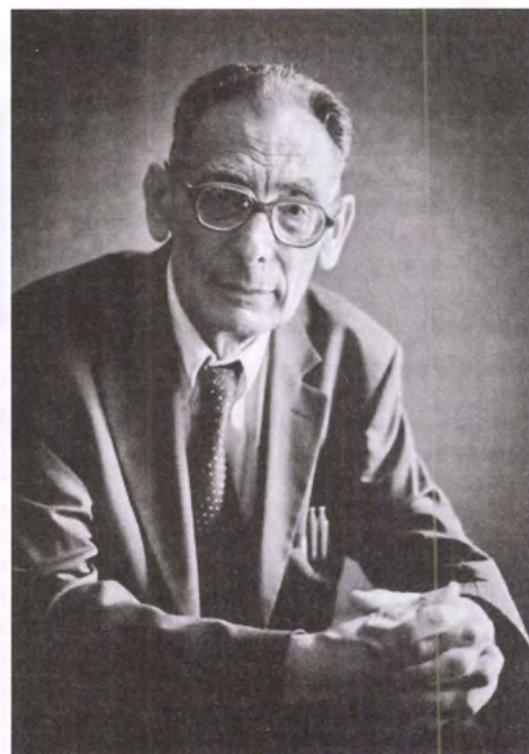
– Kevesen mondhatnak manapság ennyire szerteágazó, az irodalomtudomány sokféle területét érintő munkásságot magukénak, mint a Tanár Úr. A 18–20. századi magyar és világirodalom, a hermeneutika, irodalomkritika és az összehasonlító irodalomtörténeti problémák egyaránt foglalkoztatják. Minek köszönhető ez a széleskörű tudományos érdeklődés?

– Én azt hiszem, hogy egyetlen irodalomtudomány, mások szerint irodalomtörténet létezik, amely a felvilágosodás kora óta egyre több részre esett szét. A 19. században úgy gondolták, csak olyan szakemberekre van szükség, akik egy részterületben járatosak. Ez azzal járt, hogy a nagy egész távlatait elveszítették. A 20. században ezzel szemben alakult ki egy olyan törekvés, amely megpróbált egy jól körvonalazott elméleti alapra építeni, és az egyes részterületeket úgy fogni föl mint amelyek az események és a jelenségek mögé nézést nem tudják teljes mértékben pótolni. Ha valaki foglalkozik egy szerzővel, akkor tudnia kell, hogy a szerző valahonnan jött, előzményei, utókora, egykorú kritikai élete, sőt világirodalmi párhuzamai is vannak. Ahhoz, hogy valakiről hitelt érdemlően tudjunk nyilatkozni, a teljes társadalmi, szellemi, művészeti kontextusban kell elhelyeznünk. Ez a felismerés nagyon régi, Goethe elképzelhetetlennek tartotta a tudományköziség mellőzését, ezt egy időben elfelejtette az európai szellemtudomány, de utóbb kialakult az az igény, hogy ehhez a goethei hagyományhoz visszatérjenek.

– Számos, összehasonlító irodalomtudománnyal kapcsolatos nemzetközi konferencián vett és vesz részt, tanszéke több külföldi egyetem oktatójával, kuta-

tójával áll kapcsolatban. Hogyan látja a komparatiztika helyzetét Európában?

– Európában többé-kevésbé kedvezőnek, Magyarországon kedvezőtlennek látom. Az amerikai mintára átalakult európai felsőoktatás nem előnyös az olyan szakágaknak, mint a komparatiztika, mert a hároméves alapképzés az Egyesült Államokban arra volt jó, hogy pótolja a középiskolai oktatás hiányait. Erre Európa több országában, egy jól működő középiskolai rendszerben nem volt szükség. Az Egyesült Államokban valójában az egyetem a mesterképzésben valósul meg, a tudományos kutatás meg a posztgraduális képzésben. A régi egyetemi rendszerben Európában a harmadik évre kialakult a jó egyetemi hallgató érdeklődése, aki kutatópályára készült, körvonalazódott a témája, amelyben el akart mélyülni, és a posztgraduális képzés három esztendeje alatt lehetősége volt arra, hogy kidolgozza ezt, és záros határidőn belül megszerezze a PhD-fokozatot. A Bologna-rendszerrel ez a lehetőség megszűnt, hiszen a hallgatók meglehetősen hiányos tudással, csekély helyesírási, stilisztikai, retorikai, irodalomtörténeti ismeretekkel érkeznek. Ezt valahogyan pótolni kell, de nem biztos, hogy ez a három év alkalmas a sok hiány pótlására. Másrészt a hallgatók eléggé tanácstalanok, az eddigi szoros egyetemi fegyelem helyett teljes anarchiával találkoznak, olyan értelemben, hogy nem mondja meg nekik senki, milyen órákat vegyenek föl, hanem csak azt, hogy hány kreditet kell megszerezniük. Ez az óriási szabadság nagyon jó, de sok, igen tehetséges hallgatót is zavarba hoz, már nem bizonyos, hogy harmadévre ki tud alakulni az az érdeklődés, amely aztán megalapozhatja a mesterképzésen az ún. szakosodást. A komparatiztika jellegze-

Fotó: Dávid Botond

tesen mesterképzős szakirány, ugyanakkor elkezdjük előtte az alapozást, hiszen a komparatiztikához nem elég a magyar nyelv ismerete, nem elegendő a magyar irodalomtörténeti hagyomány, hanem az angol, német, francia és mondjuk lengyel vagy orosz irodalmi hagyomány is szükséges. Ez mind szóba kerül a alapképzés keretében, kidolgozásra viszont nincs mód, hiszen négy fél-év van az eddigi hat helyett, és az is kérdéses, hogy fog mindez funkcionálni a mesterképzésen, amely alatt a hallgató specializálódik. A komparatiztika 1877 óta a magyar irodalomtudomány sikerágazata volt, hiszen éppen Kolozsváron, a germanista Meltzl Hugó a világ első komparatiztikai folyóiratát adta ki, olykor a saját zsebéből, tizenegy és fél éven keresztül. Ezt a hagyományt kár volna megszakítani. Komparatiztika folyóirat most is van, a *Neohelicon*, idegen nyelvű, a világon mindenütt idézik, nemzetközi szerkesztőbizottsággal rendelkezik. Kérdés, hogy kik fogják Magyarországról írni, ha nem lesz utánpótlás. A jelenlegi felsőoktatási rendszer Magyarországon nem kedvez a komparatiztikának, Németországban, Franciaországban, az Egyesült Államokban és Kanadában viszont kedvezőbbek a tendenciák.

– Az említett okok miatt úgy gondolja, a magyar kutatóknak kevésbé sikerül majd bekapcsolódniuk a komparatiztika fő irányzataiba?

– Ezt nem állítanám, hiszen tehetséges hallgatók mindig voltak, és most sincsenek kevesebben, akkor is, ha nehéz körülmények között kénytelenek dolgozni. Be tudnak kapcsolódni, de az a természetes pálya, amelyen 1962 óta a komparatiztika haladt, némileg beszűkült, nehezebbé vált, ugyanakkor a lehetőségek megnöttek, hiszen külföldi ösztöndíjak jóval nagyobb

Fried István

1934-ben született Budapesten. 1955-ben végzett magyar irodalom és nyelv szakon. Iskolai tanítás után 1973-tól 1984-ig az Országos Széchenyi Könyvtárban dolgozott. 1982-től a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékén tanít. 1982 és 1983 között adjunktus, 1984 és 1987 között docens, 1987-től egyetemi tanár. Tagja volt az MTA Irodalomtudományi Szakbizottságának és az MTA Modern Filológiai Bizottságának, valamint a *Studia Slavica* és az Irodalomtörténet szerkesztőbizottságának is. Legfontosabb könyvei: *Kelet- és Közép-Európa között* (1986), *Utak és tévutak Kelet-Közép-Európa irodalmaiban* (1989), *Márai Sándor titkai nyomában* (1993), *Az érzékeny neoklasszicista. Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül* (1996), *Irodalomtörténetek Kelet-Közép-Európában* (1999), *Árnyak közt mulandó árny. Tanulmányok Baka István lírájáról* (1999), *A (poszt)modern Petőfi* (2001), *Irodalomtörténetek Transzylvániában* (2002), *A közép-európai szövegüniverzum* (2002), *Író esőköpenyben* (2007), *Egy irodalmi régió ábrándja és kutatása* (2010). Több kötet szerkesztője. Tudományos közleményei, melyek meghaladják a kilencszázat, tíz nyelven, Európa számos országában megjelentek. Díjai: Tiszatáj-díj (1985), Herder-díj (1999), Pro Scientia, honoris causa (1999), az Erdélyi Magyar Írók Ligájának díja (2002), Toldy Ferenc-díj (2006), Eötvös József-koszorú (2010).

számban állnak ma a magyar egyetemi hallgatók rendelkezésére, mint az én fiatalokomban. A vasfüggöny miatt még Pozsonyba vagy Kolozsvárra is nehéz volt egy magyar kutatónak eljutni, hát még Párizsba. Ma élni kell a különböző ösztöndíj-lehetőségekkel, a jövő az, hogy a magyar egyetemisták egy vagy két félévet egy más, nyugati vagy keleti egyetemen: Kolozsváron, Bukarestben vagy Belgrádban töltsenek el. (Nyelvi okok miatt, az érdeklődés miatt, meg hogy mást is lássanak.)

– *Munkáiban a (kelet-)közép-európai szellemiség sajátosságaival is foglalkozik. Ön szerint ez a szellemiség mennyire van jelen a mai kulturális gondolkodásban?*

– Elvi szinten, a deklarációk szintjén jelen van, a nyelvtudás szintjén nincsen. A Szlovákiából, Erdélyből, Vajdaságból Magyarországra telepedett kutatók ismerik azt a nyelvet, amelynek a tudása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy valaki magyar–szlovák, magyar–szerb, magyar–román kapcsolatokat, párhuzamokat dolgozzon fel, hiszen ezeréves együttélésről van szó, amely egyik kultúrát sem tette önjáróvá. Kölcsönhatások mindig is voltak a zenében, az irodalomban meg a képzőművészetben egyaránt. Ugyanakkor a komparatiztika azért nehéz, mert nagyon sok munka kell hozzá, és csak egy meghatározott idő után térül meg. Legalább két műveltségben járatosnak kell lenni, de inkább háromban vagy ötben, végig kell olvasni a primér irodalmat, a következő lépésben pedig a szakmunkákat, és miután látja az ember a párhuzamokat, nem árt elmentni s megnézni, hogyan élnek a kutatók régióban. Egész más ismeretei vannak annak, aki Prágát bejárja, megnézi Švejk kocsmáját, tudja, hogy milyen egy cseh kocsmá, beleszagol a levegőbe ahhoz, hogy tudjon a *Švejk*-ről írni. A magyarság számára egzisztenciális kérdés, hogy megismerjük, kikkel élünk/élünk együtt, ha nem is feltétlenül olthatatlan szeretetben. A megértés kell vezéreljen minket ebben, így önmagunkat is megismerjük, és az eddiginél realitásabban fogjuk látni.

– *Más-e, és ha igen, miben tekinthető másnak a mai (kelet-)közép-európai tudat, mint a térség sok országát magába foglaló Osztrák–Magyar Monarchia idején?*

– Igen, óriási különbség van, hiszen nagyon sok terv született a Martinovics-féle összeesküvés óta, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiát egy föderatív állammá, egymással egyenrangú nemzetek nagy államává alakítsák, de a tervekkel mindig azok jöttek elő, akik éppen vereséget szenvedtek. Kossuth Lajos például az emigrációban döbrent rá arra, hogy kellene egy olyan nagy ország, amelyben a dunai román államok – Moldva,

Havasalföld –, Szerbia, Magyarország stb. részt venne. Gyönyörű elgondolás, csak hogy Kossuth akkor vereséget szenvedett, és veszteséssel nem szívesen állnak szóba. Ilyen föderatív terveik voltak még a cseheknek, románoknak, majd a 20. század elején újra a magyaroknak. Amikor Magyarország elveszítette a világháborút, a nemzetiségi miniszter, Jászi Oszkár elutazott tárgyalni a románokkal, valamilyen államszövetséget kínált föl, az erdélyi magyaroknak egyenjogúságot kért, de késő volt. 1945 után azt szerették volna, hogy Jugoszlávia, Bulgária szövetségre lépjen, de megakadályozták az oroszok, mert nem állt érdekében. Az 1989 utáni ún. Visegrádi Négyek teljesen reális terv lett volna, hiszen egymásra vagyunk utalva, ha nagyon akarjuk, értjük egymást, és ha nem a felsőbbrendűség érzésével közeledünk egymáshoz, hanem a szövetség akarása vezet minket. Ezt a politika nem használta ki, a kultúrában sokkal jobban működik. Például Kassa Európa kulturális fővárosa, a hívó szó Márai Sándor, a magyar író. A szlovákok természetesen fogják föl, hogy ők Európának Márait mutatják föl. Nagyon jó, mert jelzi, hogy van valami közös. Vagy Visky András a Móra Kollégiumban szervezett estjén a román–magyar színházi együttműködésről számolt be. Ez azt sugallja, hogy a művészetben lehetséges, ha nem is kijavítani, de megvalósítani, amit a politika elront csak azért, hogy szavazatokat szerezhessen. Miért ne lehetne az együttműködést az egész régióban megvalósítani, igaz, hogy pénz kell hozzá, de ha a jóakarát megvan, a művészek megtalálják egymáshoz az utat.

– *Budapesten él, a Szegedi Egyetemen tanít. A kétlakosság mennyire határozza meg életvitelét? Melyik város kulturális életébe sikerül inkább bekapcsolódnia?*

– A szegedi tartózkodásom elsősorban az oktatás jegyében áll, és főként, mert Szeged kultúrájában a színház, a művészmozik, a galériák mellett az egyetem elhanyagolhatatlan intézmény, így kötelezőemnek érzem, hogy részt vegyek különböző rendezvényeken előadóként és más minőségben. Nagy kulturális intézmények Budapesten is vannak, ahol érdeklődésemnél és kutatásomnál fogva szintén részt veszek rendezvényeken, a Petőfi Irodalmi Múzeumban viszonylag gyakran szoktam szerepelni, de különböző konferenciákon, könyvbemutatókon szintén vállalom szerepet. Meggyőződésem, hogy egy értelmiségi, bárhol éljen a világon, nem zárkozhat be szobájába, a mi anyagunk és lehetőségünk a szó, a könyv. Márpedig, ha egy könyvet bezárnak a szekrénybe, az nem könyv többé, hanem papír, ragasztó, olomfesték. A könyv akkor lesz könyv, ha kézbe kerül, ha forgatjuk, olvassuk. Különbözőképpen olvasunk, és nem árt az, hogy tanárok, diákok, érdeklődők kicserélik egymással az olvasási vagy

hangverseny-, kiállítás-látogatási tapasztalataikat. Ezt a tapasztalatcserét, akár Szegeden, akár Budapesten, pályám kezdete óta kötelezőnek érzem.

– *Kritikusi tevékenységében jelentős helyet kapott az újabb erdélyi magyar irodalom vizsgálata. Hogyan kezdett erdélyi irodalommal foglalkozni?*

– Erdélyi irodalommal úgy kezdtem el foglalkozni, hogy Szántó György aradi működésű íróhoz jártam föl egészen fiatalon. Ott ismertem meg Tamási Áront, de másokat is. Ők közvetítették nekem a két világháború közötti irodalmat, amely nagyon magas színvonalú volt, darabjai egyre fontosabb helyet foglalnak el a magyar irodalmi kánonban. Később a hallgatói mobilitás nagyon jól működött Szeged és Kolozsvár viszonylatában, a nehéz időkben a szegedi diákok oroszlanrészt vállaltak abban, hogy gyógyszer, könyveket, élelmiszert csempésszenek Kolozsvárra. A következő lépés az volt, hogy amikor bevezették a részképzést, az elsők között – azt hiszem – Sántha Attila fordult meg Szegeden, az egyetem mögött található kocsmába hívta elsőkötetes íróbarátait: László Noémit, Fekete Vincét, Orbán János Dénest. A konferáló Lakatos Mihály volt, aki itt végezte a francia szakot, innen ismertem. A fiatal költők majdhogynem delegációba jöttek, hogy hallgassam meg őket, meg is hallgattam őket, majd elolvastam a versesköteteiket. Úgy gondoltam, érdemes ismertetni a magyar közönséggel, hiszen ezek a könyvek nem jutnak el Magyarországra, ma sincs megoldva az Előretolt Helyőrség kiadványainak terjesztése, akkor még kevésbé volt. Először egy átfogóbb írásom jelent meg a kötetekről a *Forrás*-ban, majd egyenként jöttek a fiatal írókról szóló írásaim. Aztán kéziratokat küldtek, megírtam a véleményem róluk. Utoljára, bár ez még nem jelent meg, a *Forrás* folyóiratnak Lövetei László két kötetéről írtam ismertetőt. A másik vonulat az volt, hogy a posztgraduális képzésre egyre több erdélyi fiatal jelentkezett, és volt, aki le is doktorált. Karácsonyi Zsolt például magyar–román témában, örültem neki, hogy nemcsak angol, német, francia irodalomból doktorálnak nálam, hanem annak a régióknak az irodalmából is, amelynek kutatója volnék. De rajtam kívül mások is foglalkoznak erdélyi irodalommal a tanszéken, Kovács Flóra a legújabb irodalomról írt, köztük Visky András, Selyem Zsuzsa drámáiról. Örülök, hogy ebben valamilyen részem van.

– *Ezek szerint most is aktív a kapcsolata az erdélyi írókkal...*

– Igen, nem állítom, hogy olyan mértékben, mint 5–6 évvel ezelőtt, de kapok ma is kéziratokat, és az E–MIL tagja

>>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>> folytatás a 3. oldalról

vagyok, de nem nagyon tudok egyetemi és egyéb elfoglaltságaimtól elszakadni, és az út is nagyon fárasztó lenne. Figyelemmel kísérem a *Korunkat*, a *Látót* rendszeresen olvasom, a *Helikon* sajnos ritkábban jut el, de követem az erdélyi folyóiratokat, amennyire lehet ebben a folyóirat- és könyváradatban.

– Mit tekint az erdélyi irodalmi élet erősségének, és mit a gyengeségének?

– Örülök, hogy van élet, hogy a heti-kétheti folyóiratok frissülnek, hogy a Székelyföldnél és a Látónál is fiatalítás történt, és szorgalmasan folyik az irodalmi munka. Változatlanul hiánycikknek érzem viszont a színvonalas kritikákat. Az egyes lapokban nincsen hivatásos kritikus, aki betöltse azt a szerepet, hogy rendszeresen olvassa a megjelenő köteteket. Ez rosszat tesz az irodalomnak, mert minden írónak szüksége van visszhangra. A másik probléma, amit látok, hogy Erdélyben és itt is egyre kevesebbet olvasnak. Egyre nehezebb begyűjteni a hallgatókat egy-egy irodalmi estre, mert a műveltség szerkezete átalakult. Az én fiatalkoromban, ha a vasfüggöny miatt a nyugati irodalom nem is jutott be, de a klasszikusokat végigolvastuk Homérosztól Dosztojevszkijig. Ma ez nem történik meg, a tehetségesek is csak úgy megvannak magukban, megírják, amit megírnak, megvan a szűk baráti körben a bemutató, és ezzel vége. Nyugaton a legnevesebb írók, Kertész Imre vagy Esterházy Péter olyan szerződést írnak alá, hogy könyvesboltokba kell elmenniük meghatározott időre íróolvasó találkozóra, az olvasók rendelkezésére kell állniuk. Persze nehéz ezt még egy olyan kis régióban is megszervezni, mint Erdély. Az egészséges az volna, ha például erdélyi írók szerveznének könyvbemutatót Pozsonyban, vagy fordítva: pozsonyi írók Csíkszeredában. De nem véletlenszerűen, hanem rendszeresen. Az egész magyar területet kellene látni, ne elégedjenek meg azzal, hogy megjelenik egy kötet Kolozsváron, ott van egy könyvbemutató, és legfeljebb még egy másik erdélyi városban. Egy pezsgő irodalmi élethez állandóan mozgatni kell a szereplőket. Ez pénzkérdés is: utazás, szállás kifizetése stb., és az írószervezeteknek is korlátozottak a lehetőségei. Az egyes városok mecénási gárdáját kellene kialakítani, hogy – főleg az egyetemi városokban – legyen lehetőség arra, hogy vendégül lássanak külföldi és hazai szereplőket. Nem elég egy könyvhét, könyvfesztivál, ahol felvonulnak a magyar írók, mert ez alkalmi esemény, állandóan ébren kellene tartani az érdeklődést, hiszen a magyar szó és a magyar könyv jövőjéről van szó.

XANTUS BORÓKA

FRIED ISTVÁN

Monográfia Tőzsér Árpádról

Ritka szerencsés találkozás: egy költőként is kísérletező, a posztstrukturalista elmélet iránt kivételesen fogékony irodalomtörténész-kritikus (Németh Zoltán) és a tekintélyes életművet létrehozó, a kelet-közép-európai régió irodalomtörténeteiben egyre jelentékenyebb helyet elfoglaló költő (és nem mellékesen egyetemi előadó, kritikus, műfordító Tőzsér Árpád) kölcsönösen egymásra olvasható irodalmi gondolkodása a könyvkötészet segítségével egymáshoz/egymásba/egymás közelébe ért. Németh Zoltán-kötetről, korszakról korszakra, kötetre, haladva szemlélteti, hogy egy lendületes, népies sugallatokat felmutató lírától miképpen jutott el a szlovákiai magyar irodalom (Grendel Lajossal együtt) reprezentánsának tartott Tőzsér Árpád egy különlegesen differenciált szemléletig, líra, lírapoétika, hermeneutika, (irodalom) elmélet összegondolhatóságát példázó, összegondolhatóságán töprengő, összegondolhatóságában olykor kételkedő, személyességében (ön)ironikus poétikáig. Eközben Németh Zoltán a regionális irodalom meghatározásán/meghatározhatóságán gondolkodik: milyen mértékben kor- és időszerű a szlovákiai magyar irodalom (mint entitás, mint fogalom, mint identitásképződés stb.), jórészt anélkül, hogy Gyimesi Éva vagy Bori Imre hasonló kérdésfelvetéseivel szembesüljön/szembesítsen. Ám eléggé felkészülten ahhoz, hogy Tőzsér Árpád változó kontextusaira fényt derítsen. Talán ha ez a kontextus-felvázolás jobban figyelembe veszi az azonosságokat meg a különbségeket (nem pusztán a magyar modellt, hanem például a lengyelt, az 1968–1989 közötti csehet vagy akár a frankofón „esetet” is tanulmányozza), komparatív szempontokat érvényesítve, akkor pro és kontra még több érv merült volna föl.

Tőzsér Árpád pályája azért különlegesen tanulságos, mert – mint ezt Németh Zoltán Lator Lászlótól vett kifejezéssel több ízben leírja – Tőzsér a szó legjobb értelmében véve „állhatatlan költő”, ódivatú kifejezéssel szerepről szerepre vált, a versszerűség kritériumairól alkotott nézeteit tekintve, és az 1950-es esztendőben problémátlannak és némileg naivnak tűnően, egy kissé leegyszerűsített Nagy László-i és/vagy József Attila-i hangoltságnak színvonalas visszhangját adva, hamar olyan poétikai válaszütra ért, amely eltérítette a szűkebb környezetben elfogadott „valóságirodalom”-tól, „vox humana”-tól (annak kisebbségi messianisztikus variánsától), az irodalom valóságának hangsúlyozása felé, onnan pedig a lírai szubjektumot mint európai hagyományokkal szembenéző, menthetetlen, mentésre érdemes,

a nyelvben otthont kereső, a nyelviséget tematizáló személyiség irányába térülve. Ezt jelzi, miféle költőtársakhoz alakít ki viszonyt Tőzsér (köztük Szilágyi Domokos kötetei szintén föllelhetők), és ez a viszony miként módosul az évek folyamán, újabb és újabb költőnemzedékek poétikáját olyan módon szemléltetve, hogy Tőzsér részint kritikus érdeklődésébe foglalja, részint „modoruk”-ban verset ír. Meglepőnek tűnhet a párhuzam, melyet Tőzsér és Baka István között találunk, a magam részéről jelezném, hogy a *Farkasok órájával* Baka új korszaka kezdődik, amelyet a Sztjepan Pehotnij-kötet teljesít ki (s talán itt említeném a kötet úttörését, amelyet Kovács András Ferenc Asztrov-verseivel, Bogdán László Vaszili Bogdanov-lírájával igazolnék). Abban egyetértsek Németh Zoltánnal, hogy Tőzsér jórészt megkerülte a késő-„nyugat”-os líra hagyományait, és a Kosztolányi-vers és-nyelv szemlélet közvetlen nyomairól nem olvashatunk (és Nemes Nagy Ágnes „filozofikus” lírája szintén csak epizodikusan említetik meg), a Szabó Lőrinc és József Attilához kapcsolt „dialógikus” költészet integrálását minden bizonnyal igazolni lehet. És ahogy a magyar irodalom évtizedei tanúsítják, innen nem oly nehéz a posztmodernnek nevezett líra-formációhoz közelíteni. Más kérdés, hogy Kulcsár-Szabó Zoltánnak e téren megkerülhetetlen *Metapoétikájának* (Kalligram, 2007!) felhasználása újabb érveket szolgáltatott volna Németh Zoltánnak, a kötet alcímét idézve: „nyelv szemlélet és önprezentáció” Tőzsérnél is problematizált elgondolásaival konfrontálódhatott volna az olvasó. Hasonlóképpen vetődhet föl a szövegköziség egy különös esete: a modern lírában Ezra Pound és T. S. Eliot óta jól ismert fogás, hogy idegen nyelvű idézeteket, szövegdarabokat applikál a lírai én gondolatmentésébe önnön szituáltságát részint a „világkultúra”-ban (nem egyszerűen a világirodalomban) jelölve meg, részint a közvetlenebb közege nyitva: a Németh-től hozott példák nemcsak a nemzetiségi lét nem egyszerű kényszerített többnyelvűségét mutatják, hanem (például) a többségi kultúrához fűződő, nem egyszer ambivalens viszonyt. Mert miközben Tőzsér a szlovák (Rúfus), a cseh (Holan) meg a lengyel (Herbert) költészetéhez fordítóként értelmezőként, a szövegköziség aktív tanújaként viszonyul, a hétköznapi nyelvhasználatában (így a katonaság „élményei”-nek megszólaltatásakor) egészen más érdekek, viszonyulások lesznek hallhatók. A nyelvi kontextusnak ez az ambiguitása további fejtegetésekre is módot nyújtana, Tőzsér lírája a közvetlen, bár alkalmazott kölcsönzésektől a nyelviség rétegzéséig, egy nyelvállapot tematizálásig ível, úgy jelezvén egy kisebbségi helyzetet, hogy annak poétikai következtetéseiből az irodalomközi folyamatokban való cselekvő részvételig lehessen látni. Tőzsér Mittel urától így érünk el a „mittelszolipszizmus”-ig, nem

mellékesen (itt is, másutt is) a „szlovákiai magyar irodalom” fogalmának, érvényességi területének radikális újragondolásáig. Az azért kissé elgondolkodtató, hogy Tózsér nem a szerb vagy a horvát, nem a román lírai változatokra reagál, hanem az általa nyelvileg (de talán nemcsak nyelvileg) megközelíthető szlovák, cseh és lengyel lírára, míg például Domokos István műfordításai szerbből és horvátból, kisebb mértékben szlovénből (Orcsik Roland kutatásaira hivatkozom) egy másik típusú kisebbségi létezés irodalmi lereagálási gesztusaiként tarthatók számon. Még világosabb lenne a Némethnek egyébként több könyvében jól bizonyított, de nem egyszer vitatott tézise a szűkebb regionalitás ügyében, ha valamivel többet olvashattunk volna erdélyi pályatársai esetlegesen hasonló vagy éppen ellenkezőleg gyökeresen eltérő dilemmáiról, mondjuk, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár (korábban Dsida Jenő) életművében. Kissé leegyszerűsítettnek tűnik Kovács András Ferenc és Csehy Zoltán együtt-emlegetése, a marosvásárhelyi költő-szerkesztő erőteljes Pessoa-élményének meg Csehy „zeneelméleti/történeti”, radikálisabban antikizáló költészetének egybevetése jogosult, ám nem fedheti el a lényegi különbségeket, amelyek akár a kultúrafelfogásokat is meghatározhatják.

Annyi bizonyos, s ezt ékesen példázza Németh Zoltán monográfiája, hogy kezdő mondata, miszerint Tózsér Árpád „poeta doctus”, helytálló. A magam részéről azonban sietve hozzátenném, hogy „kontroll-anyag”-ként jobban használnám Babits Mihály „esetét”, részint intertextuálisan telített lírája okán (látványosan első két kötetében), részben elméleti/történeti tájékozottsága miatt (mint a Bergson-recepció kezdeményezője, a Dilthey-befogadás egy szereplője stb.). Tózsér pályáján végigkíséri a magyar irodalmi gondolkodás kanyargóit, Heidegger, Derrida, Gadamer és mások értelmezőinek vitáit, és leszűri, továbbá lírájába adaptálja (legjobb darabjaiban szellemesen, bölcsen, nyelvileg bravúrosan), s ezzel létesít nem egyszer nem pusztán tanulságosat, hanem értékesen különlegeset is. Hogy ennek a szemléletnek lehetnek buktatói, erről Németh tapintatosan szól, mint ahogy a messze nem befejezett naplófolyamról is. E naplók személyesebbek, mint a Mesterként feltüntetett Máraiéi, inkább a személyiség konstruálásáról, helyzet-tudatáról hoznak hírt.

Csak ismétetni tudom tételemet a szerencsés találkozásról. A több évtizeddel fiatalabb kritikus belelát egy nehéz sorsú költő pályatörténetébe, történetiségében gondolja el, fölvezetve az életmű kontextusát. Ezzel módot ad arra, hogy szövegközelben maradván irodalomtörténetet írjon.

(Németh Zoltán: *Az életmű mint irodalomtörténet*. Kalligram, Pozsony, 2011.)

BENGT POHJANEN

(cím nélkül)

Zihálva lélegzik az égbolt.
Néma hal
dalol az éjben,

a sír
üres, istentelen,

azt hittem, ismerem
a szentek útját,
s gyarlóságomban elbotlottam.

Érted-e végre a férfit
ki messzire ment
hagyatékát felkutatni,
hogy megvethesse
lábát a földön.

Kitől kérdezhetem

Merre van kedvesem?
Kitől kérdezhetem?
A néma fénysugártól?
Hol lehet sírhantod?
Ki mondja meg nekem?
Folyó partja, sodra?
Hóféhér szemfedél,
hamufedte földet betakaró,
hamuszürke tájat beborító lepel.

Merre van kedvesem?
Kitől kérdezhetem?
Ki mondja meg nekem?
A madár, mely felszáll
hamusötét szárnyal,
vihartól edzett
erővel.
Bánatmadár,
messze, mint a pihe, elszáll.

(cím nélkül)

Fogynak a napok
mikor ez is
elszáll
sok minden odalesz
beoltom hát
élettel

(cím nélkül)

Az est kitárul, végtelen,
vágyamnak nincs határa,
partomat lágyan öleled,
jó éjszakát, kedvesem!

Hol összeér folyó és part

Hol összeér folyó és part,
lágyan hintázik a csónak,
s evezóm a habot szeli,
ott állsz a szivárvány alatt.

Hol az esti lomb sötétlik,
nyugovóra tér a madár,
evezőmet félreteszem,
az eső kapujában állsz.

Mint a folyó s a part együtt,
mint a csónak víz ölén,
kezed nyújtod, kezem várod,
a partunkról intsz felém.

Habot hasít az evező,
szomjazik a szivárvány,
kedvesed nevét suttogod
eső s verőfény határán.

Öleli a víz a partot,
megcsillantja a köveket,
elém jössz a határon át,
szivárványtól részegen.

Összesimul folyó és part,
fény csillan a köveken,
ösvény vezet odáig, hol
virágozik a szerelem.

(cím nélkül)

Perdül a hó
árnyak suhannak,
jössz, ének,
pompásabb, mint az élet,
tárt karral várlak
havas papírlapon.

M. BODROGI ENIKŐ
fordításai

SÁRKÖZY PÉTER

Egy „szardíniai” magyar író halálára

Lőrinczi László (Pusztacellina, 1919 – Settimo San Pietro, 2011)

Egy héttel karácsony előtt a Szardínia szigetének fővárosa, Cagliari melletti kis faluban, Settimo San Pietróban 92 éves korában meghalt Lőrinczi László erdélyi magyar író és műfordító. Szinte egész életét kisebbségi sorsban élte végig, ez alól csak Észak-Erdély visszacsatolásának négy esztendeje, illetve életének utolsó két évtizede volt kivétel, amikor olasz feleségével együtt követték az Olaszországban letelepedett (emigrált) lányukat, a cagliari egyetem tanárát, Lőrinczi Marinellát.

Lőrinczi László egy évvel Erdély román megszállása után, 1919. január 21-én született a Segesvár melletti Pusztacellinán. Tanulmányait a kolozsvári Református Kollégiumban, majd a kolozsvári magyar egyetem jogi karán végezte. A harmincas években már az erdélyi magyar lapokban (*Ifjú Erdély*, *Brassói Lapok*, *Erdélyi Helikon*) publikáló fiatal író 1941-ben a magyar állam ösztöndíjával fél évig a római tudományegyetemen olasz irodalomtörténeti órákat hallgatott. Ösztöndíjas útja során ismerkedett meg leendő feleségével, Liana Pasquali olasz hárfaművésszel, akivel házasságkötésüket követően Kolozsvárott telepedtek le, ahol a fiatal Lőrinczi László a városi bíróságon volt joggyakornok. A háború után felhagyott a jogi pályával, és életét a magyar kisebbség és a magyar irodalom szolgálatába állította. 1946-ban Bukarestben telepedtek le, ahol felesége az ottani konzervatórium hárfatanszékének lett alapító tanára, és mint neves hárfaművész adott koncerteket. Lőrinczi László előbb a Magyar Népi Szövetség művészeti titkáráként dolgozott, majd a bukaresti Állami Könyvkiadó magyar szerkesztője lett. Rendszeresen közölte írásait az erdélyi és romániai magyar lapokban és folyóiratokban, illetve fordította magyarra a jelentős román írók, Eminescu, Arghezi verseit, Sadoveanu és más román írók regényeit. A hatvanas évektől kezdve fordítói munkássága jelentős részét az általa megszerzett olasz irodalom, az olasz költők (Dante, Leopardi, Ungaretti, Pavese, Quasimodo és Pier Paolo Pasolini) és regényírók (Carlo Levi, Vasco Pratolini, Alberto Moravia, Leonardo Sciascia) regényeinek, Pirandello drámáinak tolmácsolása alkotta. Egyik első drámáját (*A szerető*) Harag György mutatta be Kolozsvárott 1958-ban. Írt regényeket, de fő műfaja az úti esszé és a dokumentumriport volt. Nagy sikert aratott a Kuncz Aladár regényéből híressé vált első világháborús franciaországi magyar internálótáborban, a vendée-i feketekolostorban fogva tartott magyarokról írt dokumentumregényével (*Utazás a fekete kolostorhoz*, 1975), melyről meleg hangon emlékezett meg a tábor egyik volt lakója, a nyelvész Bárczi Géza is.

A Ceșescu-diktatúra összeomlása után feleségével együtt az időközben Olaszországba menekült és ott családot alapító, a cagliari egyetemen tanító lányukhoz költöztek, és életük utolsó két évtizedében Szardínia szigetén éltek. Lőrinczi László ez idő alatt is, szinte ha-

láláig folytatta írói és fordítói munkáját, rendszeresen küldte haza a romániai magyar lapoknak, mindenekelőtt a bukaresti *Új életnek* és *Valóság*nak esszéit, tanulmányait, verseit, illetve lett az olaszországi magyar filológiai folyóirat, a római *Rivista di Studi Ungheresi* egyik szerzője.

Érezve élete végességét, lakóhelyének, a kis szardíniai falunak nyomdájában, saját kiadásban jelentette meg összegyűjtött műveit, melyeket a kolozsvári *Polis* és az aradi *Irodalmi Jelen Könyvek* kiadó is átvett és forgalmazott. Két kötetben adta ki román, német és olasz költőkből készült nagyon szép műfordításait (*Szezárné hét költőhöz*, 2003; *Az alázat ünnepei*, 2010), drámáit (*Három dráma: Szeretők, Kuncze tanár úr, Contra Galileum*, 2011), illetve 1940-ben írt, már kiszedett, de a háború miatt kiadatlanul maradt regényét (*Szomszédok*, 2010).

Esszéiben, (melyeket több kötetben gyűjtött össze (*Négy nyelvű vándorbot*, 2007; *Üzenetek Erdélybe*, 2010), szívesen tért vissza régi témáihoz, József Attila költészetének értékeléséhez és az első világháború alatt a nyugat-európai foglyaltáborokban szenvedő magyar hadifoglyok sorsának kutatásához.

1937-ben fiatal újságíróként ő emlékezett meg a *Brassói Lapokban* József Attila tragikus haláláról, és ő volt József Attila Romániában élő elmebeteg mostohatestvérének „felkutatója”, melyet, mint érdekes adalékot, Szabolcsi Miklós is beépített József Attiláról írt monográfiájának első kötetébe. József Attila költészetéről írt nagyon érzékeny elemzéseinek „felfedezése”, illetve beillesztése a József Attila-irodalomba a költővel foglalkozó hazai irodalomtörténet-írás egyik adóssága.

Öregkorában is folytatta korábbi oknyomozó újságírói munkáját. Szardíniában letelepedve kezdett el foglalkozni a közeli kis szigeten, Asinarán az első világháború alatt létesített foglyaltábor magyar foglyainak tragikus sorsával. A „szamarak szigetén” lévő régi koncentrációs táborban rendezték be a hatvanas évek

Olaszországnak legszigorúbb fegyintézetét, a szicíliai maffia és a dél-olaszországi camorra legveszélyesebb vezetői világtól elzárt őrzésére, így egészen a kilencvenes évek elejéig ide senki sem látogathatott el. Amint felszámolták a fegyvertelepet, Lőrinczi László az első között látogatott el a szigetre, ahol még a mai napig fennmaradt az itt meghalt hadifoglyok maradványait őrző osszáríum. A sziget meglátogatását az olasz katonai levéltárak anyagának átnézése követte, és így az *Új életben* 2003–2004-ben több folytatásban közölt dokumentumregényében rekonstruálta az I. világháború alatt Szerbiából ide hurcolt magyar hadifoglyok tragikus sorsát, szenvedéseit, és állította össze az itt meghalt magyar katonák névjegyzékét.

A máig kiadásra váró kis könyvében (*Szamársziget foglyai*) Lőrinczi László az olasz katonai levéltárak dokumentumai alapján részletesen leírja, hogy miként szállítottak 1915 végén embertelen körülmények között olasz teherhajók fenekén összezsúfolva több ezer magyar, osztrák és cseh hadifoglyot Albániából a Szardínia melletti szinte lakatlan kis szigetre. Hányan haltak meg (éhen-szomjan, betegségben) a szörnyű út során, a szigetre érve tifuszjárványban és orvosi ellátás hiányában, majd miként építették fel maguk számára a máig megmaradt asinarai internálótábor, és azt követően a feljavult foglyok miként lettek „eladva” franciáknak, akik a szerencsétlen embereket mint rabszolgákat dolgoztatták Korzika szigetén és franciaországi szénbányákban, ahonnan csak néhányan tértek haza, Magyarországra a háború végén, illetve az időközben az országtól elcsatolt területeken alakult új államokba – másodrendű állampolgárnak. Életének egyik utolsó nagy vágya az volt, hogy megérje: magyar honfitársai szenvedéseinek erről az emlékhelyéről a magyar állam is megemlékezzék, illetve, hogy a tábor területén kétnyelvű emlékmű vagy legalább emléktábla őrizze az itt meghalt több száz magyar fogoly emlékét és nevét. Ezért vállalkozott majd 90 évesen arra, hogy Rómába utazzék, hogy a Római Magyar Akadémián tartson előadást erről az igen szomorú történetről.

Megemlékezése a Szamársziget magyar foglyairól magyarul is, olaszul is megjelent (a Római Magyar Akadémia évkönyvében), ám az emlékmű (vagy legalább egy emléktábla) haláláig nem készült el, továbbra is a magyar állam, illetve az ezzel foglalkozó kutatók adóssága. Így történhetett meg, hogy az egyik nagy országos magyar napilap elmúlt karácsonyi és év végi számának kulturális mellékletében úgy jelent meg a lap munkatársának kétszer nyolc kolumnás beszámolója az asinarai magyar foglyaltáborban tett turistaútjáról (melyben a foglyokra vonatkozó olasz adatokat a cikk szerzője Lőrinczi László fordításában közli), mintha az írás valamilyen új felfedezés eredménye lenne. Igaz, a hosszú írás második részében megemlíti, hogy már korábban Lőrinczi László is foglalkozott az asinarai magyar foglyok sorsával, de sajnálatos módon elfelejti közölni a 2004-ben a bukaresti *Új életben* publikált eredeti cikksorozat címét és

megjelenési helyét, ehelyett azon sajnálkozik, hogy szardíniai útja során nem találta meg a lehetőségét annak, hogy Lőrinczi László szardíniai hollétét megtudja, valamint úgy közölte az írását, hogy meg sem említi az asinarai tábor első krónikása idő közben bekövetkezett halának hírért, pedig erről még karácsony előtt a romániai magyar lapok beszámoltak, elég lett volna csupán rákattintani a Google-keresőre. Ahogy az új felfedező írása alcímében írja: Szégyenteljes történet. Valóban az. De ez a külföldre „szakadt” magyar írók és értelmiségiek közös sorsa, hogy otthon a holló se károg utánunk.

Pedig érdemes figyelni az „otthonról elmentekre” is, nem miattuk, hanem a magyar kultúra miatt. Manapság például sok szó esik az *Isteni Színjáték* új magyar fordítási kísérleteiről, Baranyi Ferenc és főleg Nádasdy Ádám folyamatban lévő munkájáról, hogy azok mennyiben lesznek „modernnek” Babits Mihály száz évvel ezelőtt készült konzseniális fordításánál. Eközben az újdonsült Babits-ellendrukkerek elfelejtik megemlíteni, mint a Rómában két évvel ezelőtt, a Római Magyar Akadémián rendezett *Dantét olvasni ma!* nemzetközi konferencia magyar szervezői is, hogy egy Szardíniában élő (és a konferenciára meghívást nem kapott) idős erdélyi magyar költő időközben lefordította, és saját kiadásban megjelentette a *Színjáték* első két canticájának tizenöt énekét. Még hozzá nem is akárhogyan. Most, elbúcsúzva idős olaszországi barátomtól, megemlékezésem végén szeretném közölni a Settimo San Pietróban 2002-ben kiadott *Beatrice visszatér*. Tizenöt ének a *Pokolból* és a *Purgatóriumból* című kis kötetből a *Purgatórium XXX.* ének néhány terzináját Lőrinczi László átültetésében:

„Nézz rám! Mert Beatrice áll előtted.
Hát méltóztattál felhágni a hegyre?
Tudtad, hogy boldogok, kik ide jönnek?
Szemem a tiszta habra hullt, de benne
meglátva arcomat, a fűre tévedt,
mert homlokomat szégyen foltja fedte.
Fiú az anyját érzi oly kevélynek,
mint éreztem őt, hiszen a drága.
de feddő szó keserűséget ébreszt.
Elhallgatott, de zendült a hozsánna:
– Tebenned bíztam, Uram! – énekeltek
az angyalok, – lábaimnál megállva.
S miként a hó az élő szálfacserjét
Itália gerincén megfagyasztja,
mert szláv szelektől jégbilicsbe verve,
s olvadva szétfolyik a többi galyra,
mihelyt árnyéktalan föld lehe érte,
ahogy a gyertyát oldja tűz fuvalma,
sóhajra-könnyre nem fakadtam én se,
míg föl nem szállt az angyali seregbe.”

Nyugodj békében, Laci bácsi, örök Beatricéd oldalán!

¹A konferencia aktáit a Római Magyar Akadémia 2011-ben jelentette meg, ebben csak egy tanulmány (az enyém) említi meg Lőrinczi László Dante-fordításait. Ld.: *Leggere Dante oggi*, szerk. Vigh Éva, Roma, Aracne 2011, 258-259.

(Lőrinczi László Dante-fordításait. Ld.: *Leggere Dante oggi*, szerk. Vigh Éva, Roma, Aracne 2011, 258-259

SIGMOND ISTVÁN

Molekulák 23.

A szomszéd bácsi

A szomszéd bácsi nem volt kimondottan öreg, nem volt kimondottan fiatal sem, a szomszéd bácsi halott volt. Vagyis hogy a halál az arcára költözött. Biztosan tudott róla, mivel hogy kénytelen volt mindig jelen lenni önmagával és önmagában, a dolog természetéből fakadóan akkor is ott kellett lennie, amikor a halál megérkezett, körüljárta a szomszéd bácsit, testét, lelkét, szellemét, tudatát, énjét, ha ez utóbbiak léteznek-e külön-külön egyáltalán, a halálnak biztosan tudomása van az ilyen természetű titkokról, amelyeket az emberek csak találgatnak, egyesek odáig merészkednek a feltételezésben, miszerint test van és más semmi, mások sok száz oldalas tanulmányokban közlik a százszázalékos bizonyosságot, csak-hogy az a bizonyosság minden egyes tanulmányban más és más arcot mutat, a pökhendi lélektanászok viszont igen-csak biztosak a dolgukban, de ők sem értenek egyet mindenben, a halál nem mosolyogja le mindezeket, egyáltalán nem érdeklik az emberek ösztövére, ráadásul értelmetlen, jelentéktelen, semmitmondó és céltalan eszmefuttatásai, a halál önmagát találta ki, nem Isten és nem az emberek, s hogy létének mi ad értelmet, ezt valószínűleg ő maga sem tudja, Istent faggatják néha, hogy mi végre, Uram?, de Istent szószátyárkodáson még senki sem fogta rajta, a hitet sem kell indokolni, akkor a halált miért kellene, van, mert lennie kell, és pontum. Néha beteljesedett életeket hurcol magával, vagy olyanokra is lesújt, akik még zseniek, fiatalok, a halál találmányra tarol, a szomszéd bácsit például kiszemelte magának, pedig nem volt kimondottan öreg, igaz, kimondottan fiatal sem, és valahogy nem állt jól neki az arcára költözött halál.

– Addig nem vihetsz, amíg nem fejtem meg, hogy mi végre vagyok – mondta, s közben a fürdőszobai tükörben nézte, ahogy a halál az arcán rostokol, szenvtelen mozdulatlanágban, már-már útra készen, mintha nem hallotta volna a szomszéd bácsi szavait.

Csengettek. A szomszéd néni érkezett a levessel.

– Hogy néz ki maga? – nézett megrökönyödve a szomszéd bácsira. – Mintha a halál az arcára költözött volna, ilyesmit még nem láttam soha.

Ezzel letette a konyhaasztalra a levest, megpróbált rohanni, de csak caplatásra futotta az erejéből, mintha sárban gázolva hagyta volna el a helyiséget, s nem telt el tíz perc, ott voltak a tömbház kettes lépcsőházából majdnem mindannyian. A kíváncsi diákok s a kételkedő virágárusnő a negyedik emeletről, ilyesmit kihagyni nem lehet,

mondta az informatikus a harmadikról, a varrónő szerint végre történik valami, s a másodikon lakó, már-már támogatásra szoruló, csontsovány tánc-tanárnővel együtt jelent meg a szomszéd bácsi konyhájában, az első emelet-ről nem akart feljönni az angoltanárnő, merthogy ő ateista, semmi gond, mondták, a halál is az, jöhet nyugodtan, kevés erőszakot is kellett alkalmazni, de csak megjelent ő is, a földszinten lakók időben megneszelték a dolgot, tettek magukat, hogy nincsenek otthon, miközben az egész család a bejárati ajtó mögött vetette a keresztet, kezdetben mindenki önmagára, aztán egymásra is, kínos volna a halált derűs nemtudommicsodának nevezni, de most biztosan röhögött volna, ha idénáz, csak-hogy más dolga volt, a szomszéd bácsi arcán vesztegelt, s türelmetlenségében el-eltorzította a célszemély arculatának vonásait, s ezt mindenki látta, egyelőre nem nagyon volt mit mondani, csendben várták, hogy történjen valami.

– Nem mehetek – magyarázta a meredten álldogáló lakóknak a szomszéd bácsi –, nem mehetek, amíg nem tudom meg, hogy miért születtem.

– Ez egy röhej, röhej az egész! – A diákok tenyérrel csapkodták a konyhaasztalt. – Istennek kitaláltak egy iker-testvért, s őt imádják most itten?

– Nekem megmondta anyám, én nem hiába éltem. – A virágárusnő könnybe lábadt szemmel nézett fel az égre.

– Én rájöttem régen, s ha a végtelenségig élhetnék – vélte az informatikus –, felfedezetlen galaxisokat tudnék teremteni számítógépen.

– Semmi vagyok, engem bármikor elvihetnek! – mondta a varrónő kevélyen.

– Néhány napom lehet hátra, azt hiszem. – A tánc-tanárnőt ketten fogták, hogy ne omoljon a földre.

– Mit akarnak, mit akarnak velem? – fakadt ki az angoltanárnő, pirosposztógás arccal, dühösen, lihegve.

A halál leszállt a szomszéd bácsi arcáról, s noha eddig még sosem fordult elő, de megjelent rusnya pofáján a kértely, hogy ösztönök vezették-e tetteit vagy valami más, az emberek számára valamilyen megfajthetetlen indíték, sosem fog kiderülni. Egy ideig még álldogált a szomszéd bácsi konyhájában, ízlelgette az elhangzott szavakat, vizsgálgatta az arcokat sorban, aztán hirtelen elsuhant, hogy nemsokára megjelenjen a szederjes arcú, reszkető földszintiek körében, majd imigyen szólt hozzájuk:

– Porontyaim! Végtelen nagyságú birtokaimon a képmutatás érdem. Jertek, jertek velem.

2011.

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zolt

VASS ÁKOS

még mindig a pincérlánynak

ez az évszak, hidd el, csupa siralom,
fájdalmam más számlájára utalom,
a jóisten blőd, hogy utamba eresztett,
s most mégis más nő szíve s öle melenget,

kivágod belőlem maradék csendem, eh,
csak jegyzetelsz és kínozol, mint Mengele,
de tudod mit, mikor, hogy, hol és hogyan,
együtt már talán csak a bulgakovban,

mert ennyi jutott nekem és egy kávé,
a számla zsebemé – csókod a számé
már csak egy következő életben lehet.

marad enyém kocsmák asszonyi pírja,
utam fölött a láb – ameddig bírja;
alaktalan tömegben gügyögöm neved.

pulton innen és pulton túl

kóboroltam mint korcs kutyák
elfeküdtem 'hogor szorong
így történt hogy pár éj után
egy kocsmá lett az otthonom

szűk zeg-zugban szekrény mellett
most elmondhatom: nagy dolog
nőttem: ahogy penész terjed
s kocsmává vált otthonom

arcomat lassan megszokták
pulton innen és pulton túl
figyeltem dekoltázst szoknyát
mivelhogy én már nagykorú

vagyok dolgoztam, tanultam
sör mellett pár bechin túl
olvasd lírámat pulton túl
s én pulton innen írom új

versemet a pincérlánynak
ki átnéz rajtam szorgosan
míg csak ő vonz e kocsmában
s metrumom tőle pontosabb

még nem húz le a lét-szurok
legalább történt ennyi is
nem kell farkamat behúznom
s ha van koronám nem tövis

maradok hát tisztelettel
pulton innen és pulton túl
megosztanék még sok mindent
de rövidkávéd túlcordult.

várvétel

irtózik tőlem, mintha átható hűgyszag övezne.
szerelmem tiltakozását körbelengve
csillapul. a vár bevehetetlen.
ostromra nincs elég ember.
nyilaimnak kitört hegye.
alagutaim? betemetve.

a fegyvert, ha van, leteszem.
már nem célozom harcolni. (kedvesem.)

hajnaltájt fordul a szélkakas.
a vár bevehetetlen – marad.

nevettem egy temetésen

eltűnt szerelmem szétroncsolt ajka
költött vasárnap hajnalom

(gondolkodtam. felkötöm magam
de inkább pizzát rendelek
egyszerűen dög vagyok.

így mondott csődöt az elhatározás
[amúgy pénzem sem volt]
eltompított a kényelem
mi kényelemnek nem mondható
attól függetlenül végtelen
mint egy önmagát vontató
vonat párhuzamos síneken
melyek nem találkoznak sehol)

megvadult akkor isten barma.
– madárcsicsérgés a karzaton.

– hát ültem, konyhában, mint kenyér
síkított a teafőző aludt a zacc

jobb ha ilyen helyen halk vagy
– még jobb ha otthon sem maradsz

nem volt már meg a tavasz szaga
vasárnap émelyítő temető
az egész röhej. színdarab.
végigaludtam – négy hónap alatt..
míg ő... míg közben ő...

hosszú nyár volt – s nem sokat belőle
őrültek, drogok és alkohol
őszintén – még nem kaptam erőre
a macskakő... boldog párokat...
mögöttük magas páratartalmú ködben
fogat.

most.am.

reggelente hűvös izzadság ég
azóta is. arckép ablakon.
a zuhany alatt folyton énekelve
s elakadva. mindig ugyanazon
a kibaszott dalon.

the neck then the chain
the head is hung in shame
the neck then the chain
the head is hung in shame*

*Katatonia – My Twin

Szonett egy meg nem történt szeretkezésre

Kezdjük most így: ezt szét is bonthatom,
sebészi pontosság – működöm! –
tekintetem szétvág
lassan, mint egy alig használt
márkás női kardigánt,
mely alatt nem feszül rút melltartó;

nyüszt, mert sejti – tudja –, hogy kevés
hozzám. Nevem sikerül csillagra ordítania;
megannyi csillag bámulja testét:
egy üvegen túli, szívélyes leprakolónia.

És feksziünk egymáson. A tér hideg, fojtogat,
végül engem is kilök magából. Szórólap-
ként falaknak és embereknek csapódva
csak száguld

testem át az éteren, lassan szétszóródva...
Távolian ajtócsukódás hallatszik – és bámul.
Csak rész vagyok a csillogó leprakolóniából.

>>>>> folytatás a 9. oldalról

ral együtt lapátra. Meg ő is. Rossz helyen való lapátolásért bilincs jár, meg kitoloncolás, ha lehet, saját költségen, egy csodáért boldogság, kettőért szentség, de csak ha fekete vaskályha füstje fehér, a tanukat majd megtaláljuk, közfelkiáltással, orvosilag igazoltan.

Alfi belenyugodott a szarvasgomba nevébe, még mindig jobb, mint a lengyelkutyagomba.

Dodónak jólesett, hogy Alfi sosem fordít neki hátat, de gyanússá is vált, mert még véletlenül sem, valamint az Alfi rezignált tekintete arra utalt, itt valami szörnyű titok lappang a múltjában.

Dodó veleszületett tapintatától fogva nem kérdezett rá.

Majd ha egyszer méltó lesz bizalmára, talán elmeséli.

Sebeket tépkedni, nem, ez nem az ő stílusa.

Különben is, ez az asszisztensnők hálatlan feladata, miközben lefakezúzik és bányákba küldik őket, csille helyett túvel. (A csille azaz édi, négyvaskerekű kisszekér, ami sínen fut, ha tolják, vagy húzzák benne a szenet, mindég fölfelé, borzasztó-izzasztó, de az emberek annyira megszokták, hogy mostanában több ezresével kell, hogy leszoktassák őket.)

Inkább tovább keresgél, már-már mániákusan, rögződött elméletei voltak, azokhoz kereste az érveket, de mindég keveset talált, állandósult benne az az érzés: itt már sokan jártak előtte, és mindent összeszedtek, persze, hogy a mások elméleteihez. Az ellenérveket nem volt hajlandó figyelembe venni, vak a szemafort.

Rengeteg apró jelet talált, amikről megsejtette: a halál jelei.

Váratlan nyilallások, „Úgy sem fog ez nekem menni”, „nem érdemes hozzáfogni, kifutok az időből”, „és különben is értelmetlen az egész”, gyenge perceiben a ráirányuló, föltűnő figyelem, azoké a dögeselyűké, mélyről jövő reggeli köpet.

A sok tollú, ami nem vedlett, hanem fosztott, a tábornok melletti égett csontok, szokatlan illatú holland tengerészürülék hatalmas lábnyomokkal, értelmezhetetlen volt számára, éppen úgy, ahogy az ellenérvek.

Azt tudta, hogy a gyávaság életeket menthet, bátor pedig úgy volt, hogy nem is tudott róla: olyan helyeken bókászott, ahonnan mindenki menekült.

Alfit lenyűgözte a Dodó arisztokratizmus.

Úgy érezte, ha még egyszer születik, még akkor sem tudja utolérni, különben is, távoli-keletinek tűnt neki a reinkarnáció gondolatvilága. (Igaza volt, még mi is tudjuk, két generáció nem elég a négyszáz éves pázsit ápolásához.)

Szívesen hallgatta a Dodó meséit családjáról, mint én Böskenényát, miközben nézegették a családi képtárat, baszusos nagynénik, simafejű, festett nagybácsik, színes tollú, üdebőrű gyerekek társaságában, avval a beltenyészetes fazonukkal, hogy maradt meg a családi ezüsből a négy darab alpakka kanál, hogy irtották ki a keményfaszút a ruhásszekrényből az oroszok, ki kinek a hányadfokú rokona, ki kinek milyen címet és milyen címen adományozott, meg arról, hogy próbálkoztak meghamisítani az ősiséget, azok az ízléstelenül költekezők, akik drágát vettek, divatosat, és sokat belőle, de érezték, hogy ez még nem az igazi, vettek hozzá régit is, de mindenki tudta, az a fiatalságát a más nagymamájával élte le. Azt is észrevették, újszülött van a családban, mindjárt ötven évesen, há-há-há... hány kilenc hónapjába került, amíg kihordták a levéltárakból, és úgy megmosolyogták, mint tapasztalt asszonyok azt a kedves kamasz fiút, Bögyörös Marcit.

Mindketten szigorú neveltetésben részesültek, amiben elveszett játékos gyermekkoruk. Ezt később, felnőtt fejjel, egymás segítségével próbálták kompenzálni. Kamaszkori sértettség is ragadt beléjük. Dodóéknak csak egy sziget jutott, igaz, hogy egy egész, de mégis csak egy. Röffenbergerék pedig két hercegséget kaptak, azt is csak haszonbérbe, a két legnyamvadtabbat, nem tesz ki egy szigetet.

Amikor egy címertani szakmunkát nézegettek, gyönyörű metszetekkel illusztrálva, elszabadult a pokol.

Kiszúrtak maguknak egy csernobili sast, akinek azért volt sok feje, hogy a sok rabolt koronát legyen hova helyezni, rengeteg lába, amikben kardot, jogart, országalmát, félig föltekert zászlót, marsallbotot, vitézségi medalliont, három mennykőt egyszerre tartottak. Egyszerre jutott eszükbe: ezt át kell rajzolni!

Fölváltva jöttek az ötletek, egymást überolva, a fejekre szánták a vesszőkosár hajcsavarót a melegdauar-burával, az elől-felül kötött anyóskendőt, fekete-pántos kalóz-monoklit, csipát, görbepipát nyállal, középre szívritmusszabályzót külön akkumulátorteleppel, sérvkötőt, valamint heretartót, félelmetes karmai-ba légycsapót, szőnyegporolót, tollseprőt, műpéniszt bambuszból, igazit lóból, alája kanálist. Kuncogással kezdték, de mire a szegény sas úgy nézett ki, mint egy felháborodott kotló, aki hirtelen klimaxos lett, komplett menetfelszerelésben, ezekért azt sem tudja, hol áll a feje, már fáj a röhgés. Belefáradtak az egészbe.

Pihentek.

Aztán még föl-föl tört a nevetés, a néhány részletkérdés kapcsán.

Így múltatták a nyári időt. Kifogtak egy közepszép naplementét.

És gyönyörködtek benne.

Máskor csak nyár volt, de szakadt az eső, fronthatás, Dodó kiöntötte a lelkét, a sírás környékezte, hogy ő nem talál semmit, még azt sem, amit egyszer a helyére tett és ami még rosszabb, sokszor azt sem tudja, mit keres, de valahogy valami nagyon hiányzik...

...nem valami extra, szereti a zsíros kenyeret, ha friss a krumplis kenyér, nem avas a zsír, új a hagyma, nem túl-érett a paradicsom, a porpaprika közepcsípős, amivel megadjuk a színét, nem olyan rossz az olcsó sör, a só pedig megfelelően granulált. Olyan nehéz eredeti dal-mokat találni, a slágerek már mind ki vannak találva, és ha a dallam túl eredeti, abból nem lesz sláger. Ha zenét hallgat, nincs ideje komponálni, ha komponál, nincs ideje keresgetni, így maradt félművelt, félglóriás, így elment a vásárba fél pénzzel.

A legtitkosabb erotikus álmait is elmesélte, sokszor gondolt rá: milyen lehet egy struccal vagy egy verébbel, előbbi méretben fölül, az utóbbi rangon alulinak bizonyult, így álmódoszásai csak álmok maradtak.

Alfi nem győzte föltörölni, vigasztalta, ne búsulj, komám, lesz ez még rosszabb, biztatta, ne csak a felszínen kapirgáljon, az nagyon megtévesztő, hatoljon a dolgok mélyére, hátha ott van az, amit keres. De ragadt rá a Dodó tapintatából, nem mondta ki: nem ártana neked sem megtanulni, gyorsabban futni, vagy legalább repülni, de nem, te ragaszkodol a hagyományaidhoz.

Dodó igazi kincseket is talált, mert ki-fejlődött a jó ízlése, mint a vaknak a tapintása, nem tudott megvenni semmit, turkálhatott bátran, kiválaszthatta a legjobbakat, ha már úgyis mindegy, mit nem vesz meg, rohant barátjához, mutogatta, ni, mit találtam, ezt nézd meg, szövegfoszlányok voltak előgyűrött, barnafoltos papíron, „Már nyílnak a kertben az őszi virágok...”, meg hogy: „De megvakultan összeomlik maréknyi hamuban.”, ugye milyen, odaadná a féltökét egy ilyen verssorért, na jó, nem most, majd később, amikor már annyit sem fog érni, mint most, miért, más is járt már így, fejlett üzleti érzékétől fogvást, az elveszett, tehát nem létező országát lóra akarta cserélni...

Alfi megpróbálta ellenvetéseit elhelyezni a Dodó tudatában. Nem sikerült. Ezt megállítani nem lehet, csak lelőni, már szédült a Dodó ringlispíl mondataitól: – Hogy mit számít az, hogy a papír famentes, vagy nem, egy kicsit piszkos, na és jobban emészt’, az sem, Gyurka bácsit odatámasztották a falhoz, Gyurka bácsi jókat írt, nem csak csúszott, meg az, hogy a Sándor melyik balkonon smacizta Julikát, később úgyis kiderül, nem

az a balkon, hanem egy másik, és akkor költöztethetik a márványtáblát...

Dodó szórakozottságában nem is figyelte, a fogásra föltett kabátja ott marad-e, csak egy suhogó zajból a háta mögül jött rá, hogy nem. Még egyszer föltette a kabátját a fogásra, és tovább folytatta, dupla kézzel, fröcskölte magyarázta: Olyan is van, darab- és oldalszámra fizetnek, érződik a szövegen, azok az igazi profik...

Alfinak semmi türelme sem maradt: bűdös vagy, Dodó!

Szándékosan elveszítette ennek az irodalmi habóknak a fonálát. Láttá előre, majd ha Dodó ott áll azon a holland-illatú lábán, cipője sincs, megpróbál kinézni azon a füstfüggönyös, légszarmintás ablakán, s ha sikerült, láthatja a reggel munkába siető úthengert, balról-jobbra, este fáradtan hazatérni, jobbról-balra, észreveszi majd, hogy már annyija sincs, hogy a kulinár-csúcsos zsíros kenyéréhez megvegye a hozzávalókat.

Alfi ránézett a talált kincsekre, és föltette a polcára, később, ha lesz egy kis ideje, majd jobban belemélyed.

Aztán az ő kapcsolatukat is elérte a minden kapcsolatok fő jellemzője: a szakadás, de azért, ha eszükbe jutottak egymásnak, mindenféle közös képek alapján, szívüket-lelküket melengető jó érzés volt a rideg környezetben. Még inkább a kapuzárás környékén, amikor a csókokat nem adják, csak tenyérből fújják, amikor a fél-évi röhejazegészleltár-t csináljuk, ahol a vezérfőtétel az a zuhogóesős, felhőtlen néhány perc, mikor azt hittük, hogy barátaink megértették a közölt gondolatainkat, és a többi lényegtelené válik.

Röffenbergerék egy merész micsurini ötlettel fuzionáltak a nagy Ladrász-dinasztiával, és hústermelésre specifikálódtak, rengeteg munkát biztosítva a gombaszedésből szalajtottaknak. (Eggyel én is találkoztam, úgy belejött, hogy még a saját kezét is föltranszírozta, „haza” jött gyógyulni, kilencven napon túl, és ki tudja, mikor tér vissza?)

Mivel az életben maradáshoz szükség van hasonuláshoz, a saját jellemzőink földadásához, Röffenbergerék földadtak mindent, még a nevüket is, csak a gesztusgazdagságukat adták az új fajtához, amivel twistelhetnek azon a foltosra-kopott, frigid műkocán.

A Hütypögölő kékpettyes bozóti poszáta (ami nem azonos a zöldpetytyessel) bele-döglött a gyakori (a lakóközösség szerint ritka) szűnyogirtásba. Néhány szürkepetytyes megúszta, veréb néven futottak tovább. Úgy eltűntek, mintha nem is lettek volna, csak néhány bogaras tudós igazolta velük szakmaszeretetét, bele az enciklopédiák sülyesztőjébe, ahonnan neadjisten kibányászni őket már szupermarket effektus, magas polcok, a tetejére létra, az aljára guggolni kell, számtalan,

végtelen sorok, ha hirtelen megmozdítom fejem, úgy tűnik, rám borul az egész, segítség nélkül nem találom a fogpiszkálót, mert bedugták a szalvéták mögé.

Csak a Színesposzátacsemegevadász-szólyom emlékezik rájuk, emésztőrendszeri-hiányérzet formájában.

Később a Dodó látása megjavult, kiszűrte az apró, mocskos részleteket, kifinomult a hallása, mindég fölkapta fejét, az igaz, nem a szívhez szóló, hanem a szívből jövő, és ettől szép muzsikára, mint kutya a finom csontkoppanására a durva betonon, és mosolygott, mint szeretett gyermek a piros pepita napernyős, citromfagylaltosbajszos bácsi távoli csilingelésén.

Dodó megüdvözült.
Fontos küldeményeken lapul.
Nap szívta zászlókon lengedez.
(Ha föltámad a déli szél.)

A barátság megmaradt.

Mert szükség van rá, falat baquette (Babett), korty Theodora (Teodóra), különben kinek mutogatnánk hamisítatlan diplomáinkat, hamis szeretetünket.

*

Miért volt álságos a barátságuk?
Mert Alfi nem szólt: – Változzál meg, különben meghalsz!
Mert Dodó nem szólt: – Ne változzál meg, különben meghalsz!

TÓTH MÓNIKA

Várakozás

villámpostán írtam
hajnalhasadáskor kelek fel
laza blúzt veszek gyöngysort
teszek karcsú nyakamra
besütöm hajam szemöldököm kisedem
ülök a gép előtt míg a mikroban
az étel felmelegszik
kíváncsiságtól vágytól reszketve
leveled türelmetlenül várom

Pársoros

rád nem gondolni
a nyár hevében
nassolás közben
forrócsokit kortyolva
magnóliák illatában
egyfajta akaraterő szükségese

Kerülés

Kerülöm az összefutásokat,
surlódásokat, koccanásokat.
Nem akarom látni szokványos
öltözeted, kopott táskád,
hallani idióta vicceidet,
beszívni ócska parfümöd illatát,
lihegve menni utánad,
nem akarlak látni, hogy mindez
lehetséges legyen –
egy megoldás
koppan le agyam billentyűzetén:
távolabbi tájra költözök.

Körforgás

Ébresztőóra csengése.
Felszökés. Mosakodás.
Öltözködés. Halk rádiózene.
A ház hűvöse.
Tej mézzel. Vajaskenyér.
Redőnyfelhúzás. Villany-, gázoltás.
Fejfájás, kézzsibbadás, ismét.
Egy érett verssor korai
kopogása az agyban.

A lélek túlsúlya.
A test gyöngesége.
A kiejtett zókszó, aminek nincs értelme.

Örök élet

inged izzadság foltja átüt a kanapéra
bánatom sarokban hajítom ne emészen
félmeztelen fekszem melléd és nyelvtelen
bárony érintésed súrol belém örök életet

HERTA MÜLLER

Fácán az ember, semmi több

A tej

Amikor Amalie hétéves volt, Rudi keresztülvitte a kukoricatáblán. A kert végébe vonszolta. „A kukorica az erdő” – mondta. Azután a csűrbe vitte: „A csűr a kastély”.

Üres boroshordó állt a csűrben. Belebújtak. „A hordó az ágyad” – mondta Rudi. Amalie haját száraz bojtortjával díszítette fel. „Ez a töviskoszorúd” – mondta. „Elkárhoztál. Szeretlek. De szenvedned kell.”

Rudi zsebe tele volt színes üvegszilánkokkal. A hordó peremére rakta őket. Megvillantak. Amalie a hordó fenekén kuporgott. Rudi letérdelt eléje. Felhajtotta a ruháját. „Kiszopom a tejed” – mondta. Bekapta Amalie mellbimbóját. Amalie becsukta a szemét. Rudi beleharapott a kicsi, barna csomókba.

Amalie mellbimbói feldagadtak. Sírva fakadt. Rudi a kert végén át szökött ki a mezőre. Amalie beszaladt a házba.

A bojtortján beleragadt a hajába. Összekócolódott. Windisch felesége levágta a kócokat. Kamillateával borogatta Amalie mellbimbóit. „Soha többé nem játszatsz vele” – mondta. „A szűcs fia megbolondult. A feje üres lett a kitömött állatoktól.”

Windisch megcsóválta a fejét. „Amalie még szégyent hoz ránk” – mondta.

A sárgarigó

A redőny nyílásai közt repedezni kezdett a sötét. Amalie belázasodott. Windisch nem tudta lehunyni a szemét. A szétcincált mellbimbókra gondolt.

Windisch felesége az ágy szélén kuporgott. „Azt álmodtam, hogy felmásztam a padlásra. Szitával a kezemben. A létrán egy döglött madarat találtam. Egy sárgarigót. Lábánál fogva emeltem fel. Alatta nagy, fekete legyek nyüzsögtek. Rajzani kezdtek. Ellepték a szita alját. Megráztam, de a legyek nem repültek el. Akkor feltéptem a padlást. Kiszaladtam az udvarra. A szitát legyes-től dobtam a hóba.”

A falióra

A szűcs ablakát ellepi az éjszaka. Rudi a kabátján alszik. A szűcs a feleségével egy másik kabáton fekszik.

Windisch a falióra fehér foltját lesi az asztalon. A faliórán egy kakukk él. Megérzi a mutatókat. Felsikolt. A szűcs a milicistának ajándékozta a faliórát.

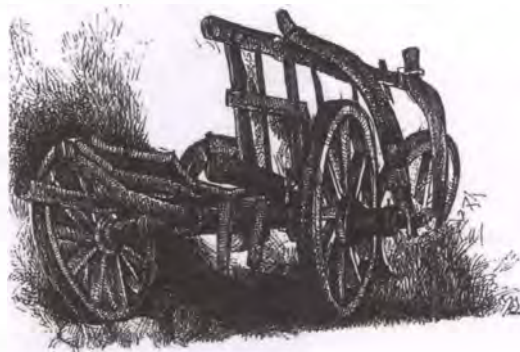
Két hete a szűcs egy levelet mutatott Windischnek. A levél Münchenből érkezett. „Ott él a sógorom” – dicsekedte. Letette a levelet az asztalra. Az

ujjbegyét végighúzta a sorokon, és kike-reste azt a részt, amit fel akart olvasni. „Mindenképp hozzatok magatokkal edényeket és evőeszközöket. A szemüveg méregdrága. A bundát itt senki sem engedheti meg magának.” A szűcs lapozott.

Windisch fülébe hasított a kakukkolás. A mennyezeten át is érezte a kitömött madarak szagát. A kakukk az egyetlen eleven madár az egész házban. Éles hangjával darabolja szét az időt. Lebben a kitömött madarak bűze.

Közben a szűcs felnevetett. Ujjával a levél aljára mutatott. „Itt a nők nem érnek semmit” – betűzte tovább. „Nem értenek a főzéshez. A feleségem vágja még a ház tulajdonosának a csirkéit is. A dáma vonakodik attól, hogy megegye a véré és a máját. A zúzóját és a begyét kidobja. Azon kívül meg egész álló nap cigarettázik, és minden férfit beenged magához.”

„Többre tartom – folytatta a szűcs – a legrosszabb sváb asszonyt, mint az ottani legjobb németet.”

Farkasalma

A bagoly elnémult. Leszállt az egyik ház tetejére. „Meghalt az öreg Kroner néni” – gondolta Windisch.

Kroner néni tavaly nyáron hársfavirágot szedett a kádár fájáról. A fa a temető bal oldalán áll. Ott, ahol a fű nő. A réten nárcisz nyílik. A rét közepén, egy tócsa körül sorakoznak a románok sírjai. Laposak. A víz beszippantja őket a földbe.

A kádár hársa édeskés illatot áraszt. A pap azt mondja, hogy a románok sírjai nem tartoznak a temetőhöz. És hogy a román síroknak más a szaguk, mint a németeknek.

A kádár házról házra járt. Hátán apró kalapácsokkal teli zsákot cipelt. Azzal kalapálta meg a hordók abroncsait. Ebéd járt érte. És alhatott a csűrben.

Ősz volt. A felhőkön túl már látszott a tél hidege. A kádár egy reggelen nem ébredt föl. Senki sem tudta, ki ő valójában. Vagy honnan jött. „Az ilyenek egyfolytában úton vannak” – mondták az emberek.

A hársfa ágai a sír fölé hajoltak. „Legalább nem kell létra” – mondta

Kroner néni. „Nem fogok megszédülni.” A fűben ült, és a kosarába gyűjtötte a virágokat.

Kroner néni egész télen hársfateát ivott. Egy szuszra kiürített egy csészényt. Teafüggővé vált. A csészében melegedett a halál.

Kroner néni arca ragyogott. Az emberek azt mondták: „Kroner néni arca kivirult.” Megfiatalodott. Fiatalság puhánság. Mintha azért fiatalodott volna meg, hogy ne érhesse utol a halál. Mint amikor az ember érzi a halált, és kivirul előtte. Mint amikor az ember egyre csak fiatalodik, míg meg nem törik a teste. Míg viszsza nem jut a születés elé.

Kroner néni mindig ugyanazt a nótát dúdolta: „A kapu mellett a kútnál egy nagy, öreg hársfa áll.” Új szakaszokat kötött hozzá. Hársfavirág-szakaszokat.

Amikor cukor nélkül itta a teát, elszomorodtak a versszakok. Éneklés közben a tükör elé állt. Az arcán nyíló hársfavirágokat csodálta. A gyomrában és a lábán sajogtak a sebek.

Kroner néni farkasalmát gyűjtött a mezőn. Megfőzte. Barna levélvel beken-te a sebeit. A sebek egyre csak nőttek. Szaguk egyre édesebb lett.

Kroner néni összegyűjtötte a mező összes farkasalmáját. És egyre csak főzte a farkasalmát, és egyre csak főzte a teát.

A mandzsettagomb

Rudi volt az egyetlen német munkás az üvegyárban. „Ő az egyetlen német az egész környéken” – mondta a szűcs. Eleinte csodálkoztak is a románok, hogy Hitler után élő némettel találkoznak. „Mindig csak a németek – mondta az igazgató titkárnője –, mindig csak a németek. Még Romániában is.”

„Ennek is megvannak a maga előnyei” – gondolta a szűcs. „Rudi jól keres. Jóban van egy fickóval a titkosszolgálatból. Magas, szőke férfi, kék szemekkel. Úgy néz ki, mint egy német. Rudi azt mondja, nagyon művelt. Minden üvegtípust ismer. Rudi nyakkendőjét és egy pár mandzsettagombot ajándékozott neki. Persze üvegből. De megérte – mondta szűcs –, nélküle még most sem lenne útlevele.”

Rudi a fickónak ajándékozta az összes üvegtárgyat a lakásából. Virágcserepeket. Fésűket. Egy kék hintaszéket. Tányérokat és csészéket. Képeket. Egy piros ernyős éjjelilámpát, ugyancsak üvegből.

Az üvegfüleket, üvegajkakát, üvegszemeket, üvegujjakat és az üveglábujjakat Rudi egy nagy kofferben hozta haza. Lerakta őket a padlóra. A színes üvegek hosszú sorokban kanyarogtak előtte. Sokáig nézte őket.

KARÁCSONYI NOÉMI
fordításai

Részletek a Cartaphilus Kiadónál megjelenés előtt álló kötetből

LÁSZLÓFFY CSABA

Francia hármás

(befejező rész)

Vihar utáni ragyogás, a szél rózsaszínűre septe az ég alját. A vízcsobogás és a zihálás különböző hangeffektusaira emlékszik vissza csak, a borzongatóan fülledt időben egy kakaduhang hasított bele időnként a falusi csendbe.

M. egy isten háta mögött ágaskodó sorompó mögül, a deszkák szálkás résein ki-kipillantott a megutált, megunt „nagyvilági térbe” – azzal a tudattal, hogy „az apánk is mi vagyunk” (!), és senki sem sejti, hogy az út hová vezet.

Torokszorító szippantások; mintha pergamenbőrt érintett volna, cserepes ajka égett. Ha megpróbált jobban behatolni a lány körül párálló helyi hagyományba s lelki közegbe, hát bizony csak bizalom-közhelyek – s a múlt szakadéka fölé hajló, kilúgozott lárvárcok árnyékában a megmegakadó idő... miként ha rozsdabarna por szállongana.

A többi – különösképp, hogyha az argó mint cigarettahamu lepereg – csak az Örök Isten szájából ránk fűjt képzelet játéka. Őbenne, M.-ben pedig az untig ismétlődő lelkiismeret-furdalások. Ami a tikkasztó éjszakákon rászáradva is ragad még; csak úgy, mint elhagyott udvarházak nyálkafoltjai.

Felült a nyirkos ágyban, cigarettát keresve a mély álomba merült lány mellett, aki alvás közben csikorgatta fogait... Ő lenne ezek szerint a megváltás esélye ezen a felfűtött bretagne-i fővényen? Az ő nyavalygásai s buja álmái, melyeket ennek a szívós körakások közé visszavágyó, fölkarolt kis testnek, csendes ima helyett, érdemes magába fogadnia?

„S velem együtt a neandervölgyi ködökbe nosztalgiaival bámuló, letűnőfélben lévő civilizáció homunculusi-sápadt férgei!”

A megkukult mesterek szétszórt öröksége után kutatva, még Montaigne mogorva, nagy orrát is hasztalan keresné itt.

A lány nagymama az éjjel megint az ágyba vizelt; pedig e paradicsomi színekkel dühöngő és gyümölcsökkel dúslakodó, őspatinájú tájon sehol semmi kényszer-neurózis.

Csupán a női hang melegét, leheletét érezte nyaka hajlatában. S lustán arra fordította fejét, mint aki csodálkozva veszi tudomásul, hogy neki szól az újabb (utolsó) kihívás: a kék vagy a kín édeskeserű salak-íze.

Borzongatóan fülledt idő, a napfény nehezen tört át a sárregegen.

Egy álmatlan éjszaka, kényelmes fekvőhely híján: mivel jár? Mikor senki sem mer elaludni...

„Émile ilyenkor, öntudatlan emlékezet-vesztéssel, infantilitással, képes volt visszasírni sajgón a fiatalság gyönyöre-

it” – duruzsolta M. fülébe nevetve a lány; mulattatóan, mintha csak egy kedves közös családtagról lenne szó.

Ködfoszlány ereszkedett alá; a jellegtelen stílusú köztérén a csonka fatörzset egészen körülölelte s elfedte. M. megérintette a lány villát tartó kezét: bőre nyirkos volt és hideg (neki viszont túl gyorsan nőtt a szakálla – közben az a fajta álomság tört rá, amelytől hányingere van az embernek).

Egy régi épület cirádás, puttós balkonjai feltűnő módon kiríttak, az étteremből nézve, ahol egymással szemben ültek – az ember némelykor váratlan döbbenettel szembesül környezete érthetetlen kontrasztjaival (!) –, ám az ő szájából: „Illik a paraszti intelligencia ősi patinájú hagyományához!”, ravaszul kiöltött teóriaként hangzott el a dicsőítés. Mutatta is – saját hamisan élénk hangját hallgatva – a lány hiúságát körüludvarló hízelgéssel.

M. ült enyelegve, mint aki rég elfeledte a hazai verssorok avarizét. Erőt vett rajta a kimerültség; nyelve hegyével csak a sós vért ízlelte sután – úgy ült ott, mint akit már nem zavar a mimelő gesztusait, bár-gyú gögicselését átítató undor. Tegnap dél tájban két dagadozó izmú legény, vállalva a kockázatot, hogy kimerészkedjenek a haragos tengerre halat fogni, csalni kezdték őt is a fele-zsákmány ígéretével, de mire kelletlenül ráállt az alkura, a csónak láncával fölsértette a kezét.

Senki sem mert elindulni a főváros irányába. A szálló vendégeinek körében teljes volt a felfordulás: az áramszünet még tartott, mint a háború alatt. S az újabb vihar is ott volt, fékezhetetlen erejével, a levegőben.

Amikor belekarolt a lányba, hogy hazakísérje, átvillant az agyán: a hegyipatakok holnap kilépnek a medrük-ből!...

Persze, erre nincs hegyipatak.

Gögös és boldog biztonsággal nézett a lányra, aki Émile-t, a kubizmus meg a szürrealista irányzat szaktekinétyét nagyvonalúan, búcsúpuzsi nélkül faképnél hagyta. A napkeletről Párizsba csöppent magyar „Messiás” miatt történt minden, akit először a francia lány töröknek nézett. Akár egy giccses amerikai álom... S hihetetlen (most kívülről látja szórakozott, tétova vigyorát), hogy őt ez egyből milyen férfias örömmel töltötte el!

(„Mint egy reinkarnációs sztori, ha eszedbe jutna valakinek elmesélni!”)...

„Ismerős a kezed” – Az övé, az idegéné. Más szóval: amit a jósnő józanul, okos érvvel, az *ígéretes jövő* árába előre belekalkulál!...

Ugyanaz a nő volna, aki egy délután megáll a tükör előtt, s fészklődés közben: „El fogok menni”, mondja M.-nek kedvszegetten (migrénre panaszkodva)?

Egyszerű női szeszélyből?

Mademoiselle elutazik... Hogy férjhez menjen Bretagne-ban?

Aznapi este M. későig ázott ingben, dideregve járkált, sikerült egészen lerészegednie.

„Hol van az a lány, aki egy kesztyűfelhúzásba a vetkőzés minden illúzióját bele-

tudta varázsolni? Halszagú, vörösré dolgozott ujjakkal is. »Vigyázz, Morái! – ezzel a tréfás okítással őt illette vacsora –, hogy pénz ne maradjon a megpaprikázott, dús szeletekre feldarabolt husikán!«”

Egyedül ébred; komoran nézi a szakadozott, csíkos tapétát a csupasz falon.

Azt beszélik, reggelre megpihen a tenger, mely fekete hullámkarjaival a mólót csapkodja.

*

Fölszállt a köd, friss áramlattal jött el a dagály. A komorszürke ég felderült.

Az ellobbant szenvedély fanyar utóízével tekintete (mégis) mindegyre a néptelen útra téved. Karéj házikenyérhez lyukacsos sajtot szel komótosan.

A tenger csendje súlyos. Őskori.

Keze elhasznált ruhadarabok, jegyzetek, rongyos fehérnemű-kacat közt kajtat... S látja, amint lila lóhere, kakukkfű közt fekszenek az áttetszően nedves sziklán. A lány szétvetett combokkal, boldogan, szemérmetlenül. Mi lehet, ami nyugtalanítani tudná még őt: egy ötlet, vágy, vagy az ambíció?

Ha zenét hallgat, magányos hangulat (?), kimegy a házból, messzire csavarog; elkotródik az emberek útjából.

„Férjhez méssz egy hosszú hajú amatőr festőhöz, akinek ismerős az ádám-csutkája, s akinek a papája borkereskedő Brestben.”

„Te gúnyolódasz velem, ugye?”

„Azt képzeltem, hogy még mosakodni is tudok, épp olyan jól, mint egy francia... De látom, más igazságot adagolt be neked valaki, aki szerinted...”

„Ő nagyon művelt – vágta rá, kócos fejét megrázva, dacosan. – Azt mondta, nincs miért sajnáljalak, mert nálatok is van tenger otthon... A Fekete-tenger!”

„Kisasszony, ön egy idegennel élt. Ám mély benyomást tett rám... remélem, én is önre?...”

Hány hasonló alkatú, arctípusú nő suhant el mellette. Mind franciák... A száj s az orr körül földereng olykor valami ismerős vonás (legtöbbször torz és groteszk idegenséggel: amint asztmatikusan szippantják az orrlyukak a levegőt) – akár meg is érinthetné rajtuk a bőrt; a napos síkságot, borús oromzatot, rejtett, hullámzó völgyeket.

Nem számít semmi már.

Akár egy panoptikum, olyannak tűnt ez a néhány hónap. Azt hitte, hogy érte a franciák szavait. Ennek a lánynak a hangját, beszédét különösképpen.

El innen. Már semmi sem érdekelte.

Képzletben viszont: a lány ott áll a parton, őt várja hűségesen.

*

(Önkívület)

Nyárvégi kalandnak indult. Barbár viharok; mennydörgéses szívük kitárulkozni vágyott. Előfordul, hogy az ember tévedéseit tartja erénynek; unja a sok díszet, nem lel az olcsó köznapi szertartások kö-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

zепette szeretnivalóra. Többet ér egy lapu (kígyófog savának persely), mit tűz perzsel. Tilalmak ellen lehet gyógyszer, ha csak úgy esztét vesztí az ember? Szív a talaj, csermelyed szerteszívárgott.

„Lótuszzevők vagy szirének fenekednek barlangjuktól rád”; hallgass, ne fecsegsd ki előre, hogy izzik a mélyvíz tüköre – s ragadozó madarak támadják meg bőrdet, csupasz nyakad. Időnként beléd hasít az átváltozás iszonyata: az óriásteknős idő ál-arcokat görget. A születés és a szerelem álma rejtélyes utazás, vagy képzeletbeli ragyogás. Homoksisivatgból a hím-test tobzódó tengerágyába.

Lesújt rá tarkód lángárnyéka, a nemtő hatalmasra duzzadt mellbimbójára tapad a szája. A lázadás rézcsőrű-madár-illúziója (szukanyelvtől koptatott, foszfortól /ki/ fosztott zsigerek), míg el nem ragad a vilálmoktól felbolygatott hullámdagály.

Két meztelen lábát magasba rúgva vitorlázik, és megnyílik tájékozva M. előtt a selymes, lilába hajló, harmatos mákonnyal telített mályvarózsa – nincs kétség, nincs halál! –, és mire halandó részével a tátongó szakadékba zuhan, feltámad a tengeri szél, s elnémulnak az istenek. Szerelem apálya jön, fanyar nyál, nyelved penészfoltosan vonaglik. Tönkrebágyadtan kiesel a hullámverések üteméből, midőn a hús folyékonyan áramlott, s hagyta, hogy elnyelje az iramló idő. Vagy az űr.

„A mi élemedett korú papunk igen kedveli a kappant – újságolta volt M.-nek egyik utolsó ebédjük után –, mondván, hogy vidáman hal meg az, aki a kappan fehér húsát falva múlik ki.”

Arca az édes bortól kipirult; szokása szerint szeretett mindent élénken előadni.

„Mintha Rabelais-nál olvastam volna valami hasonlót” – jegyezte meg M. – hogy aki a kappan fehérjét szereti, nem hasonlít a rókához, mert az se kappannak, se tyúknak, se csirkének nem eszi meg a fehérhúsát.”

„Máskor – folytatta a lány – a halakról társalogva, az öreg tréfásan kötötte ki, hogy a cigányhalat kivéve minden fajtát feltálalhatnak neki, ámde a fogolynak a szárnyaért, az apácának a combjáiért még a Purgatóriumból is képes lenne visszatérni ide a Földre.” Ezen aztán mindketten derültek. Majd M. újra Rabelais *Gargantuáját* idézve: „A combról jut eszembe: miért olyan hűvös mindig a kisasszony combja?... –, ki se várta a választ: – Erre a kérdésre se Arisztotelésznel, se Afrodiziszisznél, de még Plutarkhosznál sem találás megfejtést.” És felszabadultan nevetve, nem állta meg, hogy bele ne csípjen a lány kemény combjába.

Délutánra elállt az eső, és M. hosszú sétát tett végig a tenger mellett kanyargó ösvényen. Amikor egyedül volt, a jó hangulata elszállt; egyszeriből ráébredt, hogy a lány társasága nélkülözhetetlenné vált számára. Minden apró gondja, öröme mélyen beleivódott a lényébe, úgy magával ragadta, mintha nem is lett volna élete

korábban, saját külön élményei és tervei legalábbis feledésbe merültek egyelőre.

Megleste a lányt (egész napra kimaradt, messziről jöhetett) a hídnak csúfolt rozoga pallón, amint túl sokáig fogta, szorongatta egy szeplős orrú gyermek kezét. Egy fáradt mosoly rebent még arcán, s azzal köszönt el a fiúcskától, hogy: „Még viszontlátjuk egymást”. Majd: „Veled is” – fakadt ki váratlanul; ekkor vette észre a mögötte lehangoltan álló M.-t. – „Nincs ebben semmi különös... – folytatta kisé akadózva, zavartan. „Igazán nincs?” – kérdezte csodálkozva (még nem kételkedő hangnemben) M. Mire a lány még jobban zavarba jött, s lesütötte a szemét: „Nincs... Hiszen mindenki jön-megy, utazik, hosszú a nyár. Hát még az élet” – vágta ki egy ügyes fordulattal.

(M. később bevallotta magának, hogy habár nagyon szenved, rég érezte, hogy be fog következni a jóvátehetetlen; hiába áztatja magát, ennek előbb-utóbb meg kellett történnie, mivel kimondatlanul is állandóan ott volt valami kettőjük között, ami elválasztotta őket.)

A lány nem találta a helyét otthon, mindenképp vitorlásra akart ülni, vagy legalább egy csónakba. „Ha te nem tudsz vagy lusta vagy, evezek én majd!” – mondta ellentmondást nem tűrően, meglehetősen izgatottan. Néhány gyermek követte őket a mölön, mikor elindultak a part mentén a XIII. századi kőtemplomtól távolodva. Lábuk belesüppedt a finom barnás homokba. Egész idő alatt hallgattak, M. pontosan érzékelte, hogy mihelyt beültek a csónakba, füledtség és némaság nehezedik mindenre. A tenger lecsendesedett, alig lehetett érezni a csónak mozgását. Bennük azonban ijesztően tornyosultak a kétség, a harag, a meg nem értés bösz hullámai.

(Kárókatona)

Hullámkarok közt ölelné magához a mélyvíz, ám ő csak a fickádozó halakat lesi. Fekete szárnyával-árnyával betakarja áldozatát. Ki vagy te, és ki adta neked e nevet? Kárókatona! Kormorán! Ízlelgeti

a szót, s beleképzel játékos, bűnös jelenést és hangulatot. Vádol a szó (és felment); csak a súlyos szárnycsapások ne árulkodnának mohó kéjről, vadász-szenvedélyről. A könnyedség mögött, ahogyan fölragadja áldozatát, több van életösztönnél, tengermorajba vesző egyenlőtlen, néma küzdelemnél – kegyetlenséget takar. Ott lebeg fennköltén, vagy inkább csak megengedvén magának a könnyelműséget, mi pedig kiküzdött fölényünk tudatával úszunk, vergődünk alatta, görcsös mozdulataink, rejtett gesztusaink mögül ki-kisüt az indulat. Van, aki legszívesebben *gyilkost* kiáltana.

Lángoló nyárban szilánkokra török a fény, a tengerár hercegő tarajával el-elrejtí előlünk a zsákmányszerzés rutinos – a csőrével a magányt átfúró kárókatona némely pillanatban már-már elegánsnak tetsző – bukórepülését. Az örökkévalóság része nyilván ez is.

„A remény ott van, mégis, elraktározva valahol emlékezetedben; jöllehet ritkán veszed észre.” Összemosódnak a dátumok... A levegő tele van kátrányszaggal, halbúzzal; erjedő, dohos mázban úszik – zománcha fagy hirtelen – minden. Egy sütőde fehérfüggönyös ablakában kanári lóg; a kalitka alatt skarlát színű languszták... A lány most óriási mezeivirágcsokrot tart a kezében, a férfiak közben a Szajna füzeiseiben megvitatják a háborút, a kétes békét, Európa jövőjét. Émile fél karral átöleli a lányt (M. mintha kis szúrás érezne a mellkasa alatt); gyümölcs- és kenyérszaggal telítődik orruk, kedélyük... Minden hiába: a szörny mitológikus árnyéka újra meg újra rávetül a gyámoltalanul kiszolgáltatott világra.

Elofvadt jövőkép, elpörkölt növényzet.

M. tapintatosan bánik magával, amíg át nem jutott „a tű fokán”.

(Ruganyos olvasással veszi számba – nem betűről betűre – emlékeit, előlről hátra s körbe-körbe.) A sejtelmes – a hipnózis lehetőségében rejlő –, beleértve a fölismerhetően testet-öltő testeket, persze, csupán a képzelet párájából előtüremelő húst és szúrás funkciójára képtelen csontokat, még hogyha emlékezeted hűsége kétségbevonhatatlan volna is; kitérve vagy egyenesen kivágódva kényszer-pályádról, nem szükséges szimulálnod többé a mindent-elérni-vágyás, a mindentagadás pózait avagy a pókhálóban vergődés iszonyatát. Hiányzik-e majd az előtörténeted óvatos, megismételhetetlen (fő)tálatása: a génekből feltörő és pallérozásban, tartós okításban fűrésztött organizmus hiú pazarlása, valamint a henye orgazmusok okatlan fröccsenései? A memória kockázata sem több (ott, ahol a tér kitágult és végképp beszűkült a *tét*), mint időnként feltűrt poros iratállomány.

M. a gyertyalángba bámul. Hajósziréna bög.

„Mindjárt útra kelsz – gondolja. – A megérkezés olyan lesz, mint az ébredés; s elfelejtet, amit útközben láttál...”

2010. január 7–10.

SZŐCS ISTVÁN

Igazi – legigazibb...

Visszatekintve a múlt század harmincas éveinek második felére, úgy tűnt, mintha a városi és a falusi ifjúság ki akarná egymás között cserélni a dalait. A népdalt a „nemes tanuló ifjúság” körében terjesztette több ifjúsági szervezet, intézmény is, rajongó énektanárok és kitűnő kiadványok (101 ... 102 ... Magyar Népdal, itt Erdélyben a *Mi dalaink*) ... Ezzel szemben a slágert, a kuplét terjesztette a mozi, a rádió, a kabaré. (Ami a „magyarnótát”, a XIX. század teremtetten magyar műdalt s az úgynevezett cigányzenét illeti, annak a lejáratását abban az időben kezdte meg teljes gőzzel a vendéglátóipar.)

Mindennek során különböző, határozottan szánt, olykor már-már szektás értékítéletek alakultak ki: Melyik s milyen az igazi magyar dal, s mi az, amit rendes magyar fiatal nem vesz az ajkára? Így például általánosan elterjedt körünkben az a nézet, hogy az Erdélyi Mezőség magyar falusi lakossága már többé-kevésbé „elkorcsosult”, folyamatban van az elrománosodása, így dalaik, zenéjük sem igazán magyar, a „terepen” járva – Póka, Rücs, Toldalag, Vajdakamarás stb. –, lakodalmakban, mulatságokon, a helyszínen is „megbizonyosodva éreztük magunkat.”

Annál nagyobb volt megrendülésünk, amikor kiderült, hogy nagy zenetudósok, híres muzsikuskok – Lajta Lászlóval az élen – felfedezték a mezősegi népzene – a moldvai csángó után –, sőt, vallották, hogy „az az igazi”... Nem vagyok zenész, ezért ehhez nem is szólhatok hozzá. Különbözik is, vitatkoztak már erről eleget. Azonban egyes, már-már fanatikus csoportok, táncházba járók, hivatkozva olyan folkloristákra, mint Kallós Zoltán, énekesnőkre, mint Marosi Júlia: Szék községet, lakosságát, életstílusát, ízlését, szórakozási szokásait tették meg kánonnak, s egy roppant modoros, és már valóban magyartalan dalszöveg-előadási módot (prozódia?) terjesztenek. Ehhez azonban, úgy vélem, jogom van hozzászólni... nemcsak mint volt kritikusnak, de mint a KÖZÖNSÉG egyik jámbor tagjának is.

Édesanyám rózsafája / Én vagyok a legszebb ága...

E sorokat ma a széki kánon szerint imígyen énekelik (a nagybetűvel írt szótagok hangsúlyosak):

éDEEE saNYÁÁÁM roZSAAA
ffÁJAAA stb.

– s ehhez járul az esetleges kísérő hangszerek részéről a túlritmizálás, rángató, sulykoló, erőszakos szimplifikálásokkal. Ugyanis a helyes magyar kiejtés mindig az első szótagot hangsúlyozza.

Csak hogy, vetheti ellen valaki, itt nem az utolsó szótag hangsúlyozásáról, hanem

elnyújtásáról van szó!... Hát – eredetileg valóban arról lehetett szó. Itt van például a dedradszéplaki ének (a nagybetűs szótagkezdet hangsúlyos, a többszörös kisbetű az elnyújtás):

Magaaas Hegyrőőőő Folyiii Kavíííí
Beneem Babááám Töbeeet Nebíííí
HaBíííí Zolíííí Csakke Veseet
Deaaa Zércsaaak Isteeen Veleed

Kezdetleges lejegyzésem nyomán is látható: kétfagú elemeknél az első nagyon röviden és keményen ejtett szótagot egy másik követi, elnyújtott, *de nem magasba rántott, lejtő*, magánhangzókkal. Sajátságos, különös, de – ilyen. Így énekelhették az előbbi dalt is. Azonban a gépiesen muzsikáló mezősegi „bandák” (pardon: együttesek) agyonsulykolták az előadást. (E „kiszenekek” leírását lásd *A helység kalapácsában*.)

Ugyanaz ment itt végbe falusi szinten, mint a műdalokkal – a vendéglátóiparban: kocsma, vendéglő, kávéház zajos hely; beszélgetés, jövés menés, zsinatolás van, székfoglalás, tányércsörgés... azonkívül az egyes számokat számtalanszor el kell húzni... és így kialakult egy szintén *túlritmizáló*, vagy a „hallgató” nóták, a románcok esetében egy *túldramatizáló*, erőszakos, csapkodó játékmód, amitől *ki-lúgozódna* az esztétikai értékek, ha vannak.

(Egyébként, visszatérve a *Magas Hegyről* kezdetű népdalra, többen figyelmeztettek, hogy már az is romános, esetleg balkánias éneklési módra vall. Ehhez már megint nem értek, de fáj, amikor a ritmizálás a sulykoló fát idézi: slapp-slapp: slapp-slapp...)

Ha valakinek olykor alkalma nyílik, hogy régi fajta hanglemezeiről „magyar nótát” hallgasson, Székely Mihály, Palló Imre előadásában, azt hiszi, hogy álmodik... hogy művészetről álmodik.

Síppal-dobbal – szaxofonnal?

A háború után egy-két évtizeddel már sokan úgy érezték, a sok újonnan alapított népi együttes ellenére, a *Falusi dal városi ajkon* mozgalom már nem az, ami volt; kezd kiszikkadni, s mindig csak két út van előtte, s melyiket válassza? *Művészet* keveseknek vagy *szórakoztatóipar* sokaknak? Zenei tanulatlanságom ellenére én is be-bekapcsolódtam a vitákba, „publicisztikai hangvételű cikkekkel”. Hogy vagy úgy kultiváljuk, s életjük a népdalörökséget, ahogy Kodályék kottapapírra tették, vagy ahogy egyes fiatalok, fej- és torokhangon, olykor rikoltozva is; vaskos táncszókat is bekeverve „ultra naturalista” módon. (A folk és a country stílus, legalábbis nálunk, még nem nevezetett néven.)

Az első változathoz sok művész kelle-ne, de még több „igazi” művészetet igénylő – közönség; de sajnos, az akkor kibontakozó kommersz-zenei mozgalmakéhoz képest csak elenyésző számban került. Esténként az utcákon hullámozó tömegben áteveckelve siettünk koncertre – a háromnegyed részben üres hangversenytér-mekbe. A pop-rock-folk stb. zenéhez pedig külön életérzés, világnézet és fül (?) kell (vagy füldugasz), amit nem ad a népdal; még egy-egy *István, a király* sikere ellenére sem, mert például határozott *különbséget tesz éneklés és ordítás között*... még ha a másik hegyoldalban lévő valakinek is dalol...

Egyszer arról értekeztem, van harmadik út is: a népdalokat meg lehet szabadítani östermelői szokincsuiktól – nem úgy azonban, mint hitbuzgó cenzornők vagy szerkesztőségi titkárnők, akik, ha egy ilyen nótasort idéz valaki: „ide látszik messzi torony teteje”, rögtön kijavították „messze üzem” tetejére –, hanem akár a „minden vízbemártott test, kisangyalom, a súlyából annyit vesz, kisangyalom” mintájára, akár reklám aláfestésére, sőt, és a hagyományos kiseggyüttesek helyett modern, sokszínű hangszerelésű zenekarok játsszák. Lám, Kodály is milyen zseniálisan használja a szaxofont a *Háry János*-ban. Egy zenetudós azonban megdorgált: nem kell sietni olyan zsülipek feltépesével, amelyeket már úgylis rongál az Idő!

Ennek ellenére javasoltam cikkekben ilyen népzene-együtteseket: hárfa, két fagott, kasztanyetta... Egy zongoraművész – zeneprofesszor megállított az utcán: jó, hárfa, fagott, de hogy jön ide a kasztanyetta? Hát például, feleltem, *Csillagom-révészem, vígy által a Dunán, uramtól maradt subám neked adom*; ez tiszta hárfa-csilingelés és fagott-búgás, de amikor a révész pattogni kezd: *nem vislek ám, nem bíz én, mert nagy zaj mén a Dunán*, ez már szemenszedett kasztanyetta! „Nem tudom, nem tudom: felelte a zongorista; azt hiszem, nem úgy verik a cigányt”, és elment.

Ennek ellenére megkerestem Zoltán Aladárt, kiváló zeneszerző volt (később Vásárhelyen a filharmóniának s a Népi Együttesnek dolgozott), elfogadta ajánlatomat, hogy gyermekdalokat hangszereljen úgy, hogy a zenekar négy nagybőgőből, négy szaxofonból, négy harsonából és négy üstdobból álljon. Rendben van, felelte, de vokálszimfonikus mű lesz. Írd meg a kórus szövegét. Fel is dolgoztam a *Dombon török a diót*, a *Debrecenbe kéne menni*, és azt is, hogy *Megy a gőzös Kanizsára*. Zoltán Aladár azonban túl fiatalon, 48 évesen elhunyt; szöveggönyvem hosszú évtizedek óta szerkesztői fiókban fakul.

Hiába, ha egy költői lelkű szerkesztőt utolér az életkorközépi válság: vagy Oblomov, vagy Pató Pál lesz belőle, vagy közművelődési egyesületek titkára, netán színházi intendáns...

43. Magyar Filmszemle

„Kétharmaduk is elég lenne”

KINEMATOGRAF

Azon filmek után, amelyet sikerült az idei, úgymond fapados Filmszemlén megtekintennem, a címben foglalt következtetésre jutottam. A filmek a bennük lezajló cselekmények által megkívántnál sokkal hosszabbak, a látható melázások pedig egyre több feszengést eredményeztek.

A 43. Magyar Filmszemlét egységes és viszonylag olcsó jegyárak jellemezték, bár elképzelhető, hogy a jegyár tükrözte is a bemutatott alkotások elkészültségének állapotát.

A szemlét idén a Tarr Béla által vezetett Magyar Filmművészek Szövetsége szervezte önerőből, két budapesti moziban mutatták be az erre az alkalomra sietve elkészített játékfilmeket. Ennek ellenére voltak sikerfilmek, amelyekre szinte lehetetlen volt bejutni: ilyen a leginkább kiemelt alkotás, Pálfi György *Final Cut – Hölgyeim és Uraim* című filmje. A rendező a filmtörténet alkotásaiból vágott össze egy szokásos kis szerelmi történetet, és bebizonyította, hogy a montázs él és virul. A szerzői jogi problémák miatt „kizárólag oktatási célra felhasználható” címkével ellátott alkotás valószínűleg a narratíva- és a befogadáselmélettel foglalkozók számára is hosszú ideig biztosíthat nyersanyagot. Érdekessége abban rejlik, hogy a szereplők és a helyszín nem, viszont a cselekmény és – átvitt értelemben – a cselekmény ideje biztosítja az egységet. Ugyanakkor a cselekmény fondorlatai, amelyek a hivatalos hollywoodi sablonokra épülnek és tulajdonképpen összefogják a filmet, nehogy atomjaira hulljon, folyamatosan elidegenítenek. A néző újból és újból a „jé, ez az...”-élménnyel hadakozik, amely kizökkenti a belefeledkező filmnézés állapotából. Ugyanakkor minden film egy-egy másik történetet is felidéz, amely miatt bátran állítható, hogy a *Final Cut* szándékosan elvesztődik a filmmitológia hálójában. Pálfi kihasználja a montázsok egymáshoz illesztésében rejlő humorlehetőségeket, gondosan kidolgozza a különböző szinkron dramaturgiai különbségekben rejlő bakikat (például a szájmozgást mindig az adott betétdalhoz igazítja) és egy színes, az unalomérzetet több oldalról is támadó filmet vágott össze a mozgókép történetének nagy alkotásaiból.

A *Magyarország 2011* című szkeccsfilmre a bejutás lehetetlen volt, valószínűleg a cím sokrétűsége, illetve a felvonultatott rendezői gárda miatt is. Az alkotás Tarr Béla produceri ötlete alapján készült: általa kiválasztott kilenc rendező egyenként öt perc körüli alkotását fogja össze. Az alkotók különböző for-

mákban foglalták össze Magyarország utóbbi egy évről alkotott véleményüket. A filmantológiát, amiképpen ezt az alkotók elnevezték, vegyesen ítélte meg a közönség és a sajtó.

Szász János portré-dokumentumfilmje, a *Last Call – Dresden Dolls* az alkotók, illetve a Dresden Dolls énekesnője, Amanda Palmer saját zsebéből finanszírozott alkotás. Abból az apropóból készült a film, hogy az egyszer már felbomlott kétszemélyes együttest a dobos Brian Viglione szeretne volna újraéleszteni, ezért egy rövidebb amerikai turnét szervezett maguk számára. Koncertrészleteket, kulisszák mögötti jeleneteket, rajongókkal folytatott beszélgetéseket láthatunk. Az együttes két tagja felváltva mesél: előéletükről, tör-

mit akar. Sajnálja, hogy dobosának ez az álma. Majd a következő snittben újból koncerten vannak, meghajolnak. Teljes a boldogság Brian szemében, kissé úgy érezzük, társa átvágja őt. Ez, hogy mégis található a néző egy olyan szálát, amely egy kis izgalmat visz a vászonra, megmenti az alkotást.

Egy másik egész estés alkotás, amely viszont hozzánk nagyon is közel álló problémával foglalkozik, Cserhalmi Sára első nagyjátékfilmje, a *Drága besúgott barátaim*. A téma az ügynökkérdés – talán minden érintett nációnak elkészült vagy el fog készülni az ezt megemészteni kísérő filmje. Cserhalmi Sára filmjében nem egy közszereplő botrányainak körülményét ábrázolja, hanem egy pályáját beteljesítő besúgott (Cserhalmi György) és egy lecsúszott besúgó ellentétbe állítá-

Magyarország 2011 – Szabó Simon epizódja

ténetükről, egymáshoz való viszonyulásukról. A közel egyórás film négyötödében egy kissé elcsépett, hatásvadász tucat-promófilmnek tűnik. Amanda sóhajtozva, káromkodva beszél transzcendens élményeiről, míg Brian őszintébbnek, sebezhetőbbnek mutatkozik. Zenekari társa erre rá is tesz egy lapáttal, elmondja, hogy mennyi minden más bennük, amit a megfeszített munka csak előtérbe hozott. Felmerülhet a film magyar nézőjében a kérdés: mi az aktualitása ennek az együttesnek, a róluk szóló filmnek Közép-Kelet Európában, ráadásul úgy, hogy itt nincs is jelentősebb rajongótáboruk? A kérdés megválaszolatlan marad a film háromnegyedében, így az alkotás távolinak hat. De az utolsó tíz percben történik valami, fel lehet ébredni. Amanda bejelenti, hogy Brian még nem tudja, de ő már tovább akar lépni, ő sokkal erősebb és tudja,

sát láthatjuk. Viszont mindketten nagyjából egyedül élnek. A főszereplő egyetemi tanár, Czettl Andor kikéri a besúgói által leírt anyagát s rájön, hogy egyik régi barátja is köztük van. Miközben hirtelen felindulásában egy besúgókat elítélő cikket ír egy országos napilap számára, amelyben megnevezi barátját és annak morális szempontból elítélendő tetteit, aközben ügynökmúltja miatt *elítélt* barátjáról (Derzsi János) kiderül, hogy súlyos betegsége folytán már csak egy hónapja van hátra. Érezhető, hogy ez egy politikailag korrekt film, amely szeretné éreztetni, hogy mindennek két oldala van, a besúgók negatív megítélése nem biztos, hogy minden esetben jogos. A cselekmény kiszámíthatósága – a halál, amely kissé eltúlzott igazságszolgáltatóként jelenik meg – már megóvja nézőjét a túlzott katarzistól. Ezt erősíti a haldokló barát, aki, miután véletlenül

rátalál barátjának cikkére, egykedvűen figyelni a körülötte kialakuló felhajtást és várja halálát. Végül nem akarja megvárni, hogy fájdalmak között hunyjon el, ezért kiveti magát az ablakon, bár előtte még műszemét a barátjára hagyományozza.

A film rengeteg elnyújtott jelenetet tartalmaz, amelyeknek viszont nincs súlyuk: egyik sem ad, de nem is erősít semmit a befogadóban. Ugyanakkor homályos a szinte elengedhetetlen szerelmi szál vagy talán háromszög, amely a besúgott, a besúgó és középpontban álló levéltáros, Györgyi Anna között alakult ki. Utóbbi szerepköre kissé túlzottan hangsúlyossá vált, hiszen ő a levéltáros is, aki kiadja az anyagokat, ennek ellenére dramaturgikus súlya alapján mellékszereplőségre van ítélve. A film kissé életszerűtlen: az alkotók megpróbálták mindegyik szereplőt a nyelvezetükön és az ábrázolt életkörülményeiken keresztül is jellemezni, de ennek eredményeképpen inkább sztereotípiákkal teli-tűzdelt típusokat látunk, amely által az életszagúságuk is odaveszett. Cserhalmi Sára filmjét, bár segíthet abban, hogy besúgóemlékezetünk traumáit feldolgozzuk, sajnos egyelőre még nem számíthatjuk a maradandó terápiás megoldások közé.

Míg Cserhalmi Sára filmjében a nőiség nem kerül előtérbe, addig Török Ferenc *Isztambul* című alkotásának ez áll a középpontjában. Bár a filmet a szemle keretében csak zártkörű vetítésen mutatták be, azóta már rendszeresen játsszák a mozik. A főszereplő az elhagyott középkorú feleség és anya, akit egyetemi tanár férje elhagy egy tanítványa kedvéért. A feleséget, Munk Katalint, aki a legritkábban megszólaló szereplő, Johanna ter Steege alakítja. Mikor férje otthagyja, megőrül, mezítláb kószál a városban, bekerül az elme-

osztályra, majd onnan megszökik, s az otthonról összeszedett pénzzel világgá indul. Közben két gyermeke aggódik érte. Lánya, akit Tenki Réka alakít, egy, a berendezés alapján nagypolgári milióban várja gyermekének születését. Kisebbik gyermeke életigenlő egyetemista fiú, aki elítéli apját annak viselkedéséért, viszont a későbbiekben már nem utasítja el apja szerelmének közeledését. Török Ferenc története „kis lelki utazás” szép képekkel és hangulatokkal díszítve. A párbeszédnek viszont még a leggyanútlanabb nézőnek is fülsértőek, életszerűtlenek, és a szereplők nem töreksenek arra, hogy értelmet adjanak szövegüknek. Ebből a szempontból megállapítható: a főszereplő a legéletszerűbb figura. Ellenben a férjét alakító Lukács Andor, akitől a legtöbbet várná ugyanez a gyanútlan néző, nem lehel életet a kapuzárasi pánik miatt szerelembe menekülő férfi alakjába, hanem még inkább lebutítja azt. Míg az isztambuli utazás és az anya török hotelszomszédjához fűződő rövid lelki románc egy szemet gyönyörködtető történet, addig a cselekmény Budapesten zajló részei inkább csak tettetett ügyetlenkedésről árulkodnak. Lehet, hogy az egész családnak ki kellett volna utaznia Isztambulba?

A szemle egyik figyelemfelkeltő és nehezen értelmezhető filmje Fancsikai Péter, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem végzős hallgatójának *jp.co.de* című filmje. Az alkotást már ősszel bemutatták

Prágai Biennálén sorra kerülő színházi kísérletének kvázi-dokumentumfilmes változatát, másrészt ezzel egybeszóve láthatjuk Budai Balázs, a film egyik alkotója és egyben szereplője történetének egy szeletét. A film meglepő képsorral kezdődik: egy belső helyiséget pásztáz végig egy kamera, míg a végén megállapodik egy éppen önkielégítést végző lánynon, aki dolgának végeztével kisétál a szobából. Majd különböző témájú jelenetek váltogatják egymást, amelyeket nehéz elhelyezni a film kontextusán belül, viszont a teljes trilógiát ismerve minden megtalálja a helyét.

Az alkotást önmagában értelmezni nehéz. Több előreutalást tartalmaz, amelyek a Krétakör trilógiájának teljes ismeretében válnak csak értetővé, ennek ellenére a képekben megfogalmazott dramaturgia kellő időben eléri csúcspontját. Nem lehet meghatározni, hogy Fancsikai filmjében volt-e felesleges képsor vagy akár csak unalmas pillanat. A nagyon erős hatású kezdőjelenet megtette a hatását, így itt már nem volt érezhető, de azon néző számára, aki a trilógiát nem láthatta, értelmezhetetlen maradt az előadás.

A fapados Filmszemlén általam látott filmek mindegyikét különös nézői reakció kísérte. A közönség nagy része a filmek időtartamának felénél kissé türelmetlenül mocorogni kezdett a székében. Elgondolkodhatunk, vajon ezt a szórakoztató ízek hiánya okozta-e – azoké,

Török Ferenc: *Isztambul*

Budapesten, a Trafó Kortárs Művészetek Házában, de mivel ez is az elmúlt egy évben született alkotás, így a Szemlén is „adásba kerülhetett”. Nehezen érthetősége abban rejlik, hogy a film a Krétakör úgynevezett *Trilógiájának* első része, és részleteiben szorosan kapcsolódik az egészhez. Egyrészt láthatjuk a Krétakör

amelyeket Andy Vajna, a magyar filmiparért felelős kormánybiztos (aki nem vett részt az idei Filmszemle megrendezésében!) olyannyira támogat –, vagy csupán a művészfilmek sikerültek kissé még „művészebbekre” az idén.

BAKK ÁGNES

SZÉMAN E. RÓZSA

A derű mesterfoka

Valamiféle íratlan szabályként tartja magát az az elképzelés, hogy megírni csak a negatív dolgokat lehet. Írók, de főként költők hada sorolható elő a busongó alkotásaikkal, melyekben elégedetlenek az étellel, szerelmükkel, magukkal, munkájukkal – általában mindennel. Kétlem azonban, hogy minden költő minden perce csak negatív pillanatokból állna össze, talán általános emberi igényeinkre adtak választ akkor, amikor azokról írtak. Hiszen mi, egyszerű emberek is panaszkodni szeretünk, elmesélni, hogyan csapnak be, hogy lettünk szerencsétlenek, hogy nem tudjuk kifizetni a gázszámlát, hull a hó, hogy hideg van télen – aztán majd, hogy meleg van nyáron, nincsen légkondicionáló, de ha van, akkor attól meg köthártya-gyulladást lehet kapni. Amikor jó dolgok történnek velünk, mondjuk kiűt a nap, vagy találkozunk egy rég látott, kedves ismerőssel, vagy éppen csak nem vagyunk betegek, azt természetesen vesszük, magától értetődőnek, olyanok, ami nem érdemes arra, hogy elmeséljük, hogy meghallgassuk. A jó lehet irigyelni, de csámcsogni rajta nem, van és kész. S oly ritkán vesszük észre, hogy az valósággal üdítően hat, vidámságot és optimizmust csempész a mindennapokba. Ahogyan egy olyan verseskötet is, amelyből árad a jókedv, a tiszta öröm, a világra való örök rácsodálkozás.

Noszlopi Botond második verseskötete, *A szórakoztatás mesterfoka* tavaly jelent meg az Erdélyi Híradó Kiadónál, öt évvel az első, *Csendrappszódia* című könyve után. A kötet olvasása során két, nagyon kellemes meglepetés ért, rögtön az első pár vers után. Az egyik a már említett derű, szépség (mint esztétikai kategória), amely a versekből árad, a másik az ezeket keretben tartó forma. A szabad áradású szövegekkel szemben a szabályos rímbe és ritmusba öntött versek valamiféle helyreállt rendet sugároznak, s ezáltal olyan nyugodtságot, amely alapja kell, hogy legyen egy derűs életnek. *A szórakoztatás mesterfokában* találunk szonettet, ódát, fél-, kereszt- és páros rímeket, szabályos szakaszokat, amelyek a verseknek lüktetést, sajátos ritmust adnak, fesszes, éles szabályosságot vagy lágy, hajlékony hullámozást. Így kapcsolódik forma és tartalom, válik harmonikussá és harmóniát árasztóvá a kötet maga.

A melankolikus nyitóvers hosszú sorával és páros rímeivel olyan, mint egy valóságos keringő (*Valse triste*), melyben a lemondás, beletörődés folyamatos ismétlődése mégis a küzdés, a cél felé igyekvés akarását erősíti az énben – és így az olvasóban is. Az első részt ez a hangulat határozza meg, a címét adó *A magány genealógiája* verssel is összhangban az énnel, kapcsolatainkkal, magányunkkal, önmagunkkal és másokkal való viszonyainkkal összefüggésben levő kérdéseket bon-

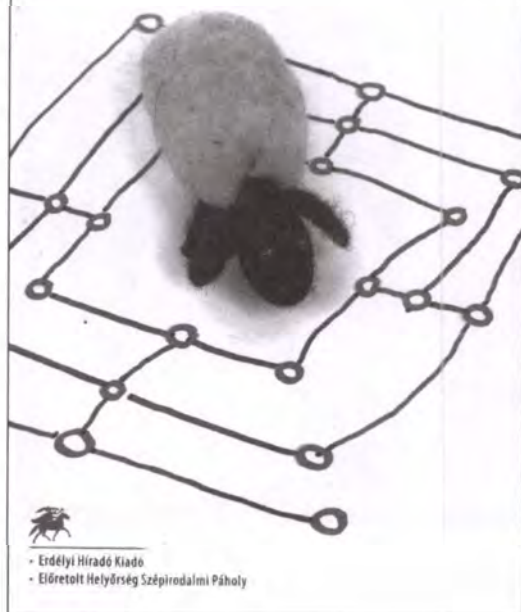
colgat. Például azt az örök kételyt, hogy honnan tudom, helyesen cselekszem, s hogy vajon a másik oldalról is ugyanolyan helyes-e ez, s nem éppen fordítva. Ám ez nem az értékek viszonylagosságát jelenti, hanem épp ellenkezőleg, szigorú rendjét, melyben néha mi, emberek, nem tudunk kiigazodni. Az értékeknek nagyon is pontos helyük van ebben a költészetben, különösen a szépek mint abszolút értékek. Éppolyan szokatlan ez, mint az, hogy jóról, pozitív dolgokról hallhatunk, olvashatunk. Az *Óda a zsarnok szépségéhez* azt a tűnékeny emberi érzést igyekszik megragadni, ami mindenben benne van, a szép iránti vágyat, az egyszerű, természetesen szép irántit, amit mi, értelmiségiek szeretünk elhessegetni magunktól, hiszen nem lehet tudományosan megmagyarázni: ez az a bizonyos, ami „érdek nélkül tetszik”. Mintha válasz lenne ez *A magány genealógiája* című versre, mely kérdésekkel van teli, állításaiban is faggat, kételkedik. A magára maradt ember tépelődése ez, akit türelmetlensége miatt minden és mindenki elhagyott.

Fémrúd és tükör a második egység címe, mely fülledt erotika helyett fémes csillogást, józan belátást sugall, és szembenézést – valamivel, valamikkel. Az érzékiség persze nem hiányzik belőle, és természetesen a szerelem a központi téma, de nem pusztán a testi szerelem és vágy, hanem a szívben megszülető, talán be sem teljesülő szerelem. Mint az első részben, itt is az ember, az érző, gondolkodó, olykor szenvedő, olykor vidám, de a világra mindig valamiféle derűvel tekintő ember nézőpontja érvényesül, hol komolyabban, hol tréfásabban. Látunk pénzért, muszájból vetkőző nőket, látunk kitarotót és kitarotottat, látunk szerelmes férfit, aki a nemlétezőre vágyik, és látjuk a megcsúfolt Hugh Hefnert is, villájával és benne a „száz árva kéjnyuszi”-val. Valahol, valamikor mindannyian eladjuk magunkat valamiért, vagy muszájból, vagy egy jobb élet reményében, de lehet, hogy tudatlanul, akaratlanul kerülünk olyan helyzetbe, amelyben, így vagy úgy: prostituálódunk. S mindezek után szembe kell néznünk magunkkal, a világgal, meg kell látnunk magunkban (és a világban) a rosszat, hogy a jóra tudjunk koncentrálni.

Akarva-akaratlan, a cím mindig meghatározza azt, amit megnevez. Ha az alkotói szándék választja ki, akkor hatványozottabban, de ha úgymond véletlenszerű, akkor is rányomja bélyegét a teljes szövegre, már csak éppen a fenti gondolatmenet miatt is, hisz az értelmező kapcsolatot keres ott is, ahol nincsen. A harmadik egység címe *Kínéztem a dobozból*, mely *A megalkuvás pszichológiája* ciklus harmadik darabjának kezdőszora; ebben a részben van a kötetnek nevet adó alkotás is. A versek itt nem annyira egységesek, mint az előzőekben, ám a kötet egészének hangvételéhez pontosan igazodnak. Ezekben a versekben több a játékoság, az önmagáért való rímfaragás, és kevesebb a kontempláció, de ez sem hiányzik. Legmegfelelőbb példa talán *A lelkesedés hiábavalósága* vagy *A megal-*

Noszlopi Botond

A SZÓRAKOZTATÁS MESTERFOKA

kuvás pszichológiája – húszas éveink második felében járva bizony nem egyszer kell szembenézni azzal, hogy a lelkesedés nem mindig elég valaminek a véghezviteléhez, s bár ott mocorog néhányunkban valami, ami miatt időről időre abban reménykedünk, hogy a mi életünk nem lesz rutinos-nyugalmas: ez bizony nem mindig sikerül. Mint ahogyan a megalukvást elkerülni sem, hiszen rájövünk: nem minden lehetséges, amiért tizenévesen lelkesedtünk, és nem mindig elkerülhető, ami ellen hadakoztunk. És igen, eljön az a pont, ha az ember magába néz és becsületes, hogy megkérdezi: „Hogy kiabáljak, ha elfogadtam / sok előnyt, mit becsületlenül kaptam? / S dacára, hogy nem tet-szenek dolgok, / már nem rívak és nem zúgolódom.”

A kötet címadó verse, *A szórakoztatás mesterfoka* nyolc sor mindösszesen, első olvasatra alig vesszük észre, olyan rövidke. Aztán, ha az említett kapcsolatkeresési szándéktól vezérelve visszatérünk hozzá, és soronként, szavanként boncolgatni kezdjük, egyszerre csak magunk előtt látjuk a bohócot (a művészt, az alkotót), nem csak a Noszlopiét, aki hiába tesz meg a mindennél is többet, hanem a Karinthyét is, aki éveket és elveket áldozott fel, hogy eljátszhassa dalát a közönségnek, melyet az nem is értékel. Posztmodern sajátosság az elődök megidézése, mely új rétegeket tár fel az értelmezés előtt, s itt nemcsak azokra a konkrét kötetbeli utalásokra gondolok, amikor egy-egy cím vagy sor pontos citátum, hanem a rejtettek is, amelyek csak felsejlenek, mint egy álomban, Karinthytól József Attilán át Nagy Lászlóig, vagy Dsidától Kányádi Sándoron át Hervay Gizelláig.

Noszlopi Botond: *A szórakoztatás mesterfoka*. Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 2011.

KÓDEX –

[...] Páskándi Géza életében és életművében két cezúra van. Az első a bebörtönzés. 1957 márciusában két sorsdöntő esemény van életében és pályafutásában. Ekkor hagyja el a nyomdát *Piros madár* című verskötete, és éppen csak átvette a szerzőnek járó húsz tiszteletpéldányt, és megírta hozzájuk a dedikációkat, amikor letartóztatták. E könyv sorsa („*habent sua fata libelli*”) is dokumentuma lehetne a diktatúra ötvenes évekbeli történetének. Mint mondtam, Páskándi Géza előre megírta a húsz dedikációt, mert bár büszke volt rögtönzőképességére, első könyvének ajánlásait kellő műgonddal akarta megfogalmazni. A húsz könyv és a két vagy három lapra tintával, mártogatós tollal írott dedikációk a kiadó szerkesztőségének egyik szekrényében voltak – Páskándi Gézának akkor éppen nem volt lakása, a szerkesztőségben dolgozott délutánonként, ott tartotta szinte valamennyi kéziratát is, nagyrészt közös íróasztalunk egyik fiókjában. A dedikációkból könnyű volt kikövetkeztetni, hogy kiknek szánta a tiszteletpéldányokat; szétvágtuk őket, egyfajta könyvjelzőként beletettük a könyvekbe, és haladéktalanul eljuttattuk a címzettekhez. Így került el ez a húsz példány a zúzdát, ahová a könyv egész kiadása került. Hallomásból tudom, hogy Aradon egy könyvesboltba megérkezett néhány példány és a hír is, hogy a szerzőt letartóztatták. Ez utóbbi újságot a könyvárus megsúgta törzsvásárlóinak – ebben az időben a jó könyvek oly hamar elfogytak, hogy az állandó vevőknek „pult alól” adagolták –, és el is adott jó néhány példányt, még mielőtt a letiltás eljutott volna hozzá. Ezzel együtt sem hiszem, hogy több mint harminc-negyen példány megmenekült volna a modern könyvégetés sorsától. (Máglya helyett papírmalom; meg is született a szólás akasztófahumora: „Zúzdába, ki ellenszegül, / Minden velsz énekest.”)

Nos, ma már lexikonbeli közhely, hogy a *Piros madár* az erdélyi költészetet megújító Forrás-líra közvetlen előzménye, csak hogy e kötet nem kerülhetett az olvasók kezébe, de valószínűleg a Páskándi Géza nyomdokain (is) elinduló következő költőnemzedék kezébe sem. A hadbírói ítélet, mely hat év börtönt szabott ki a költőre, kizárta őt abból a folyamatból, melynek elindításában jelentős szerepet játszott, és legalábbis részben megakadályozta a *Piros madárral* elkezdett hangnemváltás kiteljesítését is, hiszen a nemzedékek viszonya mindig a *kölcsönhatás*. Az első Forrás-nemzedék lírája nemcsak folytatja a közvetlen elődök kezdeményeit, hanem a folytatásban megjelenő „masságok”, átképzések vissza is hatnak az elődökre – jól példázza ezt, mondjuk, Kányádi Sándor költészete.

A költői megújulásnak ideológiai és politikai ösztönzői is voltak. Páskándi Géza nemzedéke hitte, hogy olyan társadalomban él és alkot, amely a szabadság, egyenlőség, testvériség megvalósításának nagyszabású kísérlete – fokozatosan ráébredt azonban, hogy a hatalom, a kísérlet végrehajtója saját rejtett céljai érdekében sajátította ki e történelmi jelszavakat. Elmélet és gyakorlat egymás ellentéte lett, mint igazság és hazugság; e nemzedék tagjai e nagy hazugság elleni tiltakozásban találtak egymásra. Ez a tiltakozás *belső* volt; a hatalom által (is) hirdetett ideológiát nem tagadta, hanem megtisztítani szeretne volna a „torzulásoktól”. Ez a szembe fordulás a diktatúrával tehát etikai indíttatású, ezért nevezem én ezt a nemzedéket az önkényuralom *erkölcsi ellenzékének*. [...]

LÁNG GUSZTÁV: *A töredék-líra elmélete és gyakorlata*. KORTÁRS, 2012. 2. szám.

—INDEX

EMBER A ZENE MÖGÖTT

Művész a zene mögött

Jó dolog ez a modern hang- és képrögzítő technika. Lehetővé teszi, hogy újrátesszük (akárhányszor), újraélhessük a felvilágosuló zenei eseményeket. Nem száll el az emlékezés homályába a nagyszerű és gyakran *egyszerűnek* hitt élmény. Nem válik legendává vagy mítosszá, mert újra valóságként átélhető. Az újrarahallgatásoknak nagy pozitív előnye, hogy emlékeink segítenek sok mindent megérteni, élvezni, amit első hallásra-látásra nem tudtunk befogadni. Hátránya, hogy mi magunk más és más időpontban, lelki és egészségi állapotban lévén az újrarahallgatások pillanataiban nagyon másképpen tudunk bizonyos dolgokat leérezni. Elég egy kis feszültség bennünk ahhoz, hogy ami egyszer már nagyon tetszett, az újdonság erejével hatott, az az újrarahallgatás pillanataiban fakónak, értelemvesztettnek tűnjék. Hallgassunk csak meg egy szép hangversenyt kétszer egymásután, mint ahogyan én tettem BERTRAND CHAMAYOU szólóestjével a Mezzo tévé jóvoltából, és könnyen megtapasztalhatja, mennyire más egy élmény még akkor is, ha időben szorosan egymást követően éljük át. A zene nagyon ki van szolgáltatva a pillanat (a soha vissza nem térő pillanat!) hevének. Milyen sokszor átéljük a felforrósító pillanatot jótékony csodáját és tudjuk, hogy *egyszeri volt és megismételhetetlen*. Be sokszor szeretnénk – Fausttal együtt – megállítani a pillanatot. És a csoda mégis megtörténik néha! Velem is megesezt, hiszen rövid időközökben *háromszor* volt alkalmam meghallgatni Bertrand Chamayou Liszt-estjét. Már jó előre féltem a szokásos kiábrándulástól, hiszen a felvétel biztosan ugyanazt sugározza magából, mint amit már egyszer átéltem, de én magam már nem vagyok ugyanabban az állapotban, mint akkor voltam, amikor először éltem át a csodát. A csoda azért nem ismételtető meg, mert időközben mi magunk is átlényegülünk, MÁS EMBERRE VÁLUNK. Hihetetlenül hangzik, de pillanatról pillanatra átlényegülünk, teljesen mássá változunk át. A művésszel is ez történik, ő is alá van vetve a lényegi változásnak. Ez segíti, hogy előadásról előadásra mást tudjon nyújtani ugyanarról a zenéről. Ezúttal viszont az történt velem, hogy az újrarahallgatások során nemhogy fakult volna az élmény, de még

jobban elmélyült bennem a hatása. Egyszóval: *újra felfedeztem magamnak Lisztet*.

Legyen valaki bármilyen nagy virtuóz, fenomenális, mint Liszt vagy Paganini, a híre elszáll az időben, hatása elhamvad a lelkekben, történelem lesz belőle. Ami maradandó, az az ALKOTÁS, a leírt kottakép, amit egy új kor új művésze életre tud kelteni. A nagyon nagy virtuózok kevés alkotást hagytak maguk után, minden nagyszerűségük a pillanatnyi élménykeltésre összpontosult. Ez annyira lefoglalja tudatukat, fizikai erőfeszítésüket annyira kimeríti, hogy alig marad idejük alkotással foglalkozni, hiszen a partitúraírás sok időt követel, sok gondot jelent. Zeneszerzőmesterség-beli kihívásoknak is eleget kell tudnia tenni a virtuóznak, aki mellesleg egy életet áldoz technikai tudása tökéletesítésére és karbantartására. Szinte csoda, hogy Lisztnek volt ideje és energiája arra, hogy maradandó zeneszerzői életművet is létrehozson. Egy életművet, amely bő másfélszáz éve ott él a zenei tudatunk legbensőbb szféráiban. És íme most a 200. születési évforduló kapcsán világszerte sok mai virtuózt ihletett meg. Valóban ihlettről van szó: a kottakép is ihlet forrása lehet, ha olyan művész kezébe kerül, aki a hangjegyek mögött a zenét is látja-hallja. Sok művész csak látja a partitúrát, viszont csak nagyon kevés HALLJA is azt. Kottával a kezemben hallgatom Bertrand Chamayou előadását. Valóban kottahűen játszik, hiszen ez ALAPKRITÉRIUM. De, és ezen van a hangsúly, túl tud lépni a kottakép *csodatükre*ben abba a tükör mögötti világba. Liszt művei talán mindenki másnál jobban igénylik ennek a csodatükron-túli világnak a megismerését, megértését. Rendszerint csak a virtuóz zongoratechnikai nehézségek legyőzése, esetenkénti URÁLÁSA jellemzi a legtöbb Liszt-előadó játékát. A *technika is alapkritérium*, de önmagában inkább elfedi a mű lényegét, mintsem felmutatná azt hallgatóságának. Sok művész olyan Liszt-művekre összpontosított, amelyekben maga a szerző mondott le a technikai bravúrokról, az újszerű, az impresszionizmusig előremutató zenei megoldások javára. A lényeg a kettő szintézise.

TERÉNYI EDE

HOL-

Február 4-én elhunyt Csurka István író, drámaíró, olyan kiemelkedő színpadi művek szerzője, mint a *Házmestersírató*, a *Ki lesz a bálanya?*, a *Deficit* és a *Döglött aknák*. Csurka István 1934. március 27-én született Budapesten. 1957-ben a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturgia szakán szerzett diplomát. Tanulmányai után szabadfoglalkozású íróként tevékenykedett. Csurka a 60-as évektől novellákat és drámákat is írt, leghíresebb színdarabja az 1980-as *Házmestersírató* volt. 1969-ben és 1980-ban is József Attila-díjat kapott, 1980-ban Alföld-díjjal jutalmazták, ugyanebben az évben elnyerte a színikritikusok díját. A rendszerváltás előtti években kezdődő politikai aktivitása miatt (részlet vett az 1985-ös monori ellenzéki találkozón, 1987-ben az MDF egyik alapítója volt, 1993-tól haláláig pedig a Magyar Igazság és Élet Pártja elnöke) drámaírói pályája hosszú ideig háttérbe szorult, 2011-ben viszont megírta a trianoni témájú *A hatodik koporsót* és az *Írószövetségek harcát*, amely az értelmiség mai állapotáról szól.

László Noémit választották az idén tízéves Erdélyi Magyar Írók Ligája (E-MIL) új elnökévé a szervezet február 19-i kolozsvári tisztújító közgyűlésén. László Noémi Orbán János Dénest váltja a tisztségben. Az E-MIL új Választmányának tagjai (az elnökön kívül): Fekete Vince, Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt és Király Zoltán, aki az ügyvezető elnöki teendőket is ellátja. Az Etikai Bizottság új tagjai: Benő Attila, Farkas Wellmann Éva és György Attila. A tízéves évforduló alkalmából irodalmi fesztivált is tartottak a Bulgakov irodalmi kávéházban – ennek keretében Noszlopi Botond *A szórakoztatás mesterfoka* című verseskötetét Murányi Sándor Olivér, Egyed Emese *Briszéisz* című könyvét Bréda Ferenc, Benő Attila *A kórus és a kutyák* című kötetét pedig Király László mutatta be. *Holt Költők Társasága* címen Jancsó Noémi- és Veress Gerzson-emlékműsort tartottak; Veress Gerzson *Igazolatlanul – jelen* című versgyűjteményét Egyed Péter mutatta be, Jancsó Noémi *A webkamera-arc* című, összegyűjtött írásokat tartalmazó könyvét Egyed Emese méltatta.

Janus Pannoniusról elnevezendő, jelentős pénzjutalommal járó, nemzet-

közi költészeti díj alapítására tett javaslatot a Magyar PEN Club. Szöcs Géza költő, kultúráért felelős államtitkár, a Magyar PEN Club elnöke szerint amennyiben sikerül az elismerés anyagi háttérét előteremteni, már az idén megtarthatják az első díjkiosztót. Szöcs Géza a díj alapítását azzal indokolta, hogy a költészet a világ valamennyi országában fokozatosan veszít népszerűségéből, ezért szükség van egy olyan elismerésre, amely a kimagasló költői teljesítményeket és életműveket jutalmazza.

Potozky László *Áradás* című novellaskötetét mutatták be február 29-én a marosvásárhelyi G. Caféban. A szerzőt és a könyvet Szabó Róbert Csaba, a *Látó* főszerkesztő-helyettese méltatta.

A Nemzeti Kulturális Alap Szépirodalmi Kollégiuma idén is meghirdette alkotói pályázatát. Pályázhatnak szépirodalmi, valamint tudományos, ismeretterjesztő és szakkönyvek szerzői. Leadási határidő: március 20. További részletek a www.nka.hu honlapon.

-MI

Részvétel

Akárki is mondta, hogy nem a győzelem a fontos, hanem a részvétel, ...

Martina Navratilova fenti gondolatának folytatását rejtik a fősorok.

VÍZSZINTES

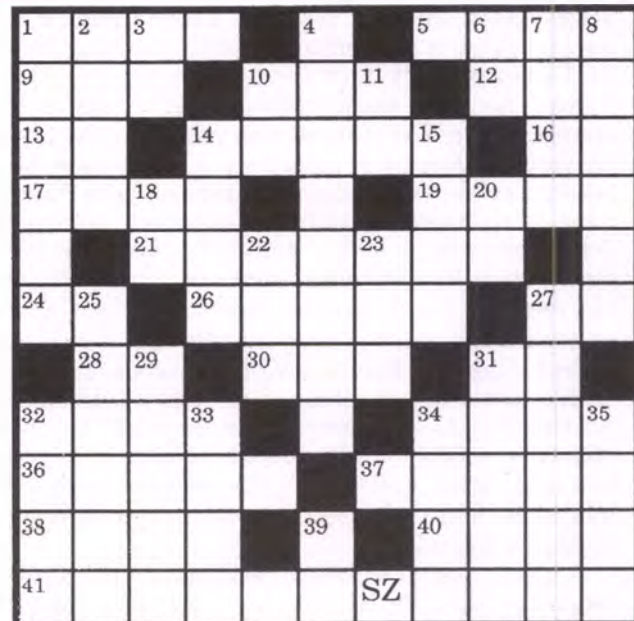
1. Szomjoltó folyadék. 5. Létezés. 9. Kopasz, lombtalan. 10. Beszédegység. 12. Joskar ...; Mariföld fővárosa. 13. Rangjelző előtag. 14. Tett végrehajtásához meggyőző. 16. Izomkötő szalag. 17. Ritka férfinév. 19. Rosszat tevő. 21. Ruhát átszabó. 24. Saint, röviden. 26. Latin előljáró: belüli, béli. 27. Azonosak! 28. Szibériai folyam. 30. Szlovák (régies). 31. Kiváltó tényező. 32. Pecunia non ...; A pénznek nincs szaga (latin). 34.... Hacsaturján; örömeny zeneszerző. 36. Fáról almát csen. 37. Idegen női név. 38. Dél-Jemen fővárosa. 40. Szivacsot vízzel telít. 41. **A folytatás befejezése.**

FÜGGŐLEGES

1. Nedvszívó papír. 2. Nyugat-Szamoa pénzneme. 3. Az argon vegyele. 4. *A folytatás kezdete.* 6. Patás állat. 7. Válogatott (csapat, társaság). 8. Iskola (régies). 10. Sörgulni kezd! 11. A Loire szaka-sza! 14. Elmúlt időkből való. 15. Fizetési részlet. 18. Al... Meola; dzsesszgitáros. 20. Nehézkesen ír. 22. Hangya, angolul. 23. Tömegesen pusztít. 25. Spanyol acélváros. 27. Feltett szándék. 29. Befűtött kályha ontja magából. 31. ... fratres; Imádkozzatok, testvéreim. 32. Magyar vegyész (György). 33. Angol férfinév. 34. Vél, gondol (népies). 35. Sakkjátszma vége. 39. Kettőnk közül nem én.

BOTH LÁSZLÓ

A HELIKON 4. számában közölt Semmittevés című rejtvény megfejtése: *...hogyan sohasem tudod, mikor végeztél.*

Az oldalt gondozta **NAGY MÁRIA**

TÁMOGATÓINK:

Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap

Kolozsvár Város Tanácsa
Bethlen Gábor Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KARÁCSONYI ZSOLT
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
KIRÁLY LÁSZLÓ
SZÖCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza

PAPP ATTILA ZSOLT: társelművészetek
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlitegesei tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Média református sajtóközpont
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: kvari.helikon@gmail.com
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg – kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288 Honlap: www.helikon.ro